

MÂTEMÎ'NİN NESRÜ'L-LE'ÂLÎ TERCÜMESİ*

Translation of Mâtemî's *Nesrü'l-Le'âlî*

Ferudun Hakan ÖZKAN**

Öz

Türk milleti tarafından, ehl-i beyt mensubu olduğu için çok sevilen ve örnek alınan Hz. Ali'nin değişik adlar altında Arapça olarak derlenen ve Farsçaya tercüme edilen vecizeleri, bir kısmının kim olduğu belirsiz toplam elli farklı sanatçı tarafından manzum ya da mensur olarak Türkçeye aktarılmıştır. Bunlar arasında 16. yüzyılda yaşadığı bilinen Mâtemî tarafından kaleme alınan *Terceme-i Nesrü'l-Le'âlî Min Kelâmi Ali Ebî Tâlib* adlı eser bu çalışmaya konu teşkil etmiştir. Çalışmanın başında Hz. Ali vecizelerinin derlemeleri ve Türkçeye yapılan tercüme hakkında muhtasar bilgi verilmiş, ardından müellifi Mâtemî hakkındaki bilgiler tartışılarak bu eseri kaleme alan Mâtemî ile kaynaklarda mahlası önce Mâtemî olup sonra Hâtemî'ye dönüşen şairin aynı kişi olmadığı ortaya konmuş, eseri üzerinde çalışılan şairin 16. yüzyılda yaşadığı ve asıl adının Yâr Ali Tebrîzî olduğu, Akkoyunlu Devleti'nin dağılmasıyla Anadolu'ya gelip Bursa'da ikamet ettiği, Yavuz Sultan Selim'e eser sunduğu, üç eserinin olduğu tespit edilmiştir. Bilahare eserin içeriği, dil-üslup ve şekil özellikleri ile ilgili tespitlerde bulunulmuş, ardından eserin nüshaları tanıtılmıştır. Son olarak da eserin iki nüshasına dayalı olarak oluşturulan tenkitli metninin çeviri yazısı verilmiştir. Eserde Hz. Ali'nin 252 vecizesi elifba esasına göre sıralanmış ve her bir vecize ikişer beyitlik kıtalarla Türkçeye aktarılmıştır. Öğretici ve yol gösterici içerikli bu vecizeler toplumun aydınlanması ve fertlerin olgunlaşması açısından önem taşımaktadır. Mâtemî vecizeleri tercüme ederken olabildiğince Türkçe kelime kullanarak Türkçenin söz varlığına ve edebî bir dil olmasına katkıda bulunmuştur.

Anahtar kelimeler: Hz. Ali, vecize, Yâr Ali Tebrîzî, Mâtemî, tercüme, *Nesrü'l-Le'âlî*, *Riyâzu'l-Efkâr*, *Mübâhese-i Bahâr bâ Hazân*

Abstract

The apothegms of Hz. Ali, who is loved, respected and taken as a role model by Turkish nation because of his being a member of Ahl-i Bayt (the family of the Prophet), have been translated into Turkish as both poetry and prose by a total of fifty different writers some of whom are unknown. Among them, *Terceme-i Nesrü'l-Le'âlî Min Kelâmi Ali Ebî Tâlib*, written by Mâtemî who is known to live in the 16th century, is the subject of this study. In the first part of the study, the selected collected works about the apothegms of Hz. Ali and their Turkish translations were concisely presented; then, by giving information about Mâtemî, it was pointed out that Mâtemî, the poet of the above-stated work, was a different person from the poet who firstly used the pseudonym Mâtemî and then changed it to Hâtemî. In this study, it was also revealed that the poet whose work was focused in this study lived in the sixteenth century and that his real name was Yâr Ali Tebrîzî who migrated to Anatolia and lived in Bursa after the collapse of the Akkoyunlu State. It was also found out that he presented a literary work to Selim the Resolute and had three literary works. Afterwards, the content, language and style of the above-mentioned work was analysed and then the copies of the work were introduced. Hz. Ali's 252 apothegms were listed on the basis of elifba and each one was translated into Turkish with two couplets. These educative and guiding statements are important in terms of enlightenment of society and maturation of individuals. While translating the Mâtemî apothegms, it was aimed to contribute to the vocabulary and poetic quality of the Turkish language by using Turkish words as much as possible.

Keywords: Hz. Ali, apothegms, Yâr Ali Tebrîzî, Mâtemî, translation, *Nesrü'l-Le'âlî*, *Riyâzu'l-Efkâr*, *Mübâhese-i Bahâr bâ Hazân*

* Makalenin Geliş Tarihi: 23.08.2019, Kabul Tarihi: 10.09.2019. DOI: 10.34189/hbv.91.006

** Doç. Dr. Çanakale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türkiye. hakan_ozkan66@comu.edu.tr , ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2941-7662>

1. Giriş

Sözü kısa kesme, az sözle çok mana anlatma anlamlarına gelen îcâz, belâgat terimi olarak da edebî metnin etkileyiciliğini artıran bir söz sanatı olarak görülmüştür. Sözdən kelime ya da cümle eksiltilecek yapılan îcâz-ı hazf ve herhangi bir eksiltmeye gidilmeden az sözle çok mana ifade etme anlamındaki îcâz-ı kısar adları altında iki şekilde değerlendirilen icazın şartlarına uygun olarak yapılan her çeşidinde belâgat vardır, ancak bunların en değerlisi îcâz-ı kısar olup veciz söz nitelemesi de genellikle îcâz-ı kısar için kullanılmıştır (Saraç, 2010: 81-82). Milletlerin ve tarihî şahsiyetlerin bilgi ve tecrübe birikiminin hayat imbiğinden süzülerek az sözle etkileyici bir biçimde anonim ya da ferdî olarak dile getirilmesi her kültürde olduğu gibi Türk-İslâm kültüründe de önemli bir yere sahiptir. Bugün sadece bilgi kelimesi ile karşılanan ancak farklı yer ve bağlamlarda farklı anlam değerleri bulan ilim, irfan ve hikmet kelimeleri, eski toplumların hayat pratiklerinin gelecek nesillere birer pusula gibi yol gösterici nitelikte söze dökülmesiyle görünür hâle gelir. Hayatın her yönüyle nasıl yaşanacağına dair bir kullanım kılavuzu gibi olan atasözleri, kelâm-ı kibârlar ve vecizeler gerek gündelik hayatta gerekse edebî metinlerde sık sık hatırlanır ve dillendirilir. Bu cümleden olmak üzere özellikle dinî hayatı yaşama pratiğini ortaya koyan hadis-i şerifler ve dört halifeyle ait özlü sözler Hz. Peygamber'e ve çihâr-yâr-ı güzîne duyulan muhabbeti göstermek için teberrükten daha çok kırkar ya da yüzler tane olmak üzere bir araya getirilip ekseriyetle nazmen tercüme edilmiştir.¹ Bu bağlamda Hz. Ali vecizeleri de klasik Türk şairinin dikkatini çekmiş ve bu vadiye epeyce eser verilmiştir.

Hız. Ali'nin vecizeleri Arap edebiyatında farklı sayılarda derlenerek çeşitli adlarla kitaplaştırılmıştır. Bunlardan ilki Arap yazar ve kelim âlimi Câhız (ö.255/869)'ın *Mi'e Kelime* veya *Mi'et Emsal Ali bin Ebî Tâlib*² adlı, yüz vecizenin yer aldığı eseridir. Seyyid Radî (359-406/ 970-1015) Hz. Ali'nin bazı hutbe, öğüt, vasiyet ve mektuplarını topladığı *Nehcü'l-Belâga* adlı eserin son kısmında onun vecizelerine yer vermiştir. Nâsihuddîn Abdülvâhid bin Muhammed el-Âmidî et-Temîmî (ö.550/1155) Hz. Ali'nin binlerce sözünü *Gurerü'l-Hikem ve Dürerü'l-Kelim min Kelâmi 'Ali bin Ebî Tâlib* adıyla kitaplaştırmıştır. Reşidüddîn Muhammed bin Muhammed el-Vatvat (481-87-578/1088-1094?-1182) daha önce Câhız tarafından derlenen yüz sözü önce Farsçaya tercüme etmiş, ardından Arapça ve Farsça açıkladıktan sonra her vecize için ikişer beyitlik kıtalar yazarak *Matlûbu Külli Tâlib min Kelâmi Emîr el-Mü'minîn 'Ali bin Ebî Tâlib* adlı bir eser haline getirmiştir (Ceyhan, 2006:88-92). Ebû Ali Fazl et-Tabersî (ö.548/1154) *Nesrü'l-Le'âlî* adını verdiği eserinde Hz. Ali'nin 291 vecizesini derlemiştir (Tabersî, 1379: 310-326). Bu eserin son neşrinde vecize sayısı 313'e ulaşmaktadır (Tabersî, 1384: 52-108).

Âdem Ceyhan'ın *Türk Edebiyatı'nda Hz. Ali Vecizeleri* adlı titiz ve şümüllü çalışmasında yukarıda sayılan eserlerin değişik adlarla manzum/mensur 10 tane yazarı belli olmayan, 40 tane de yazarı belli toplamda 50 Türkçe tercümesi tespit edilmiş ve hepsi yüzyıllara göre ayrıntılı olarak tanıtılmıştır (2006:102-363). Bunlar arasın-

da bu çalışmaya konu edilen Mâtemî'nin *Terceme-i Nesrû'l-Le'âlî min Kelâmi Alî ibni Ebî Tâlib* adlı eserin kaynak metni olan Ebû Alî Tabersî (ö.548/1154)'nin *Nesrû'l-Le'âlî'si*³ Türk edebiyatında kimi kısmen kimi tamamen olmak üzere manzum⁴ ve mensur birçok defa tercüme veya şerh edilmiştir:

15. yüzyıl: Kâsım, *Nazmü'l-Le'âlî der Terceme-i Nesrû'l-Le'âlî*; Hâfız, *Lü'lü-i Mendûd*; Ali Şîr Nevâî, *Nazmu'l-Cevâhir*. 16. yüzyıl: Mâtemî, *Terceme-i Nesrû'l-Le'âlî min Kelâmi Alî ibni Ebî Tâlib*; Latîfî, *Nazmu'l-Cevâhir*; Vâhidî, *Cinânü'l-Cenân*; Harîmî, *Şerh-i Çihil-Kelâm-ı Emîrû'l-Mü'minîn*; Rihletî, *Tercümetü'l-Le'âlî*; Mustafa bin Şücâ', *Terceme-i Nesrû'l-Le'âlî*; Vahdetî, *Terceme-i Sad-Kelime-i Hazret-i Murtazâ*. 17. yüzyıl: Dânişî, *Terceme-i Nesrû'l-Le'âlî*. 18. yüzyıl: Yusuf Nesîb Dede, *Rişt-e Cevâhir*; Lutfî, *Nazm-ı Nesr-i Le'âl*. 19. yüzyıl: Mehmed Ali Fethî, *Terceme-i Kelâm-ı Erbaîn-i Hazret-i Alî*; Osman Salâhaddîn el-Mevlevî, *Terceme-i Nesrû'l-Le'âlî*; Akşehirizâde Ali Haydar, *Merâsıdu'l-Hikem*; Muallim Nâcî, *Emsâl-i Alî*; Sipâhizâde Ali Gâlib, *Dürretü'l-Ma'âlî fi Tercemeti'l-Le'âlî*; Manastırlı Mehmed Rif'at, *Cevâhir-i Çihâr-yâr ve Emsâl-i Kibâr*; Ahmed Nazmî, *Emsâl-i Alî* (Ceyhan, 2006:130-132).

2. Mâtemî'nin Kimliği

Klasik Türk edebiyatının biyografik kaynaklarının hiçbirinde madde başı olarak zikredilmeyen Mâtemî ismi, bu kaynaklarda Hâtemî başlığı altında geçmektedir. Şairin Mâtemî olan mahlası, Âşık Çelebi (Kılıç, 2010:1503), Hasan Çelebi (Sungurhan, 2017: 322), Gelibolulu Âlî (İsen, 1994:303) kavlince uğursuz olduğu gerekçeyle, o sırada şehzade olan Sultan II.Selim tarafından; Riyâzî (Açıkgöz, 2017:130) ve Mehmed (Çaylak) Tevfik (Oğuz vd., 2012:271) kavlince de şehzadenin defterdarı Turak Çelebi tarafından Hâtemî'ye tebdil olunmuştur. Rızâ (Zavotçu, 2017:100), Riyâzî (Açıkgöz, 2017:130) ve Kâtip Çelebi (Kâtip Çelebi, 2014:786)'nin rivayet ettiğine göre mezkûr Hâtemî 1004 / 1595-1596'da, Gelibolulu Âlî'ye göre (İsen, 1994:303) 1005/1596-1597'de yaşı sekseni geçmişken ölmüştür⁵. Durum böyle olmakla birlikte bu çalışmaya konu olan *Terceme-i Nesrû'l-Le'âlî*'nin adı geçene ait olduğuna söylemek mümkün gözükmemektedir. Zîrâ Mâtemî, *Terceme-i Nesrû'l-Le'âlî*'nin sebeb-i telif kısmında,

“Ya' nî bende hâkîr ü bî-çâre
Mâtemî hânmandan âvâre

Nev-bahâr-ıdî mâh-ı ferverdîn
Mevsim-i lâle vü gül ü nesrîn

Olmuş-ıdî zamân cihân-efrûz
Yıl da on biridi vü toköz yüz

K'oldum ol Neşriçün mütercim ü 'azm
Eyledüm ki kılam ben anı nazm” (Mâtemî, 1505: F 111a)

beyitleriyle hem ismini hem de eserinin telif tarihini bildirmektedir. Buna göre Mâtemî eserini 911/1505 yılının bahar aylarında kaleme almaya başlamıştır. Ancak, Âdem Ceyhan'ın da doğru tespitiyle (Ceyhan, 2006:174) bu tarihte eser kaleme alabilen bir kişinin en az 15 ilâ 20 yaşlarında olması gerekir; kaynakların verdiği ve yukarıda zikredilen ölüm tarihi dikkate alındığında 1505'te 15 yaşında olan bir kişi 1596'da 104 yaşında olacaktır; seksen yaşını geçmiş iken öldüğü bilgisi tezkire kayıtlarında geçtiği için, önce Mâtemî sonra Hâtemî olan şairin *Terceme-i Nesrû'l-Le'âlî*'nin mütercimi olan Mâtemî olması mümkün görünmemektedir.

Mâtemî / Hâtemî ile ilgili olarak *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* dijital veri tabanında iki ayrı madde kaleme alınmıştır. Yunus Kaplan *Mâtemî / Hâtemî* (Kaplan, 2013) başlığını kullanırken Mehmet Fatih Köksal sadece *Mâtemî* (Köksal, 2013) başlığı altında mevcut kaynaklardaki bilgileri telif ederek aktarmaktadırlar. Ancak Fatih Köksal'ın "Edirneli Nazmî'nin *Mecma'u'n-Nezâir*"inde 30 şiiri bulunan Mâtemî'nin şiirlerindeki 'Mâtemî-i Acem' başlığı, uzun süre Acem ülkelerini gezmiş olmasından ve diğer Mâtemîlerden tefrik etmek maksadıyla yazılmış olmalıdır." (Köksal, 2013) ifadesi üzerinde durulması gerekmektedir, zira;

1.Edirneli Nazmî'nin *Mecma'u'n-Nezâir*'inde birbirinden tefrik edilmesi gereken birden çok Mâtemî söz konusu değildir, haddizâtında mevcut kaynaklarda da Mâtemî / Hâtemî diye zikredilen şahıstan başka bir Mâtemî yoktur. Zaten bu çalışmaya konu olan *Terceme-i Nesrû'l-Le'âlî* de bu kaynaklarda Mâtemî / Hâtemî'ye mal edilmemektedir.

2.Edirneli Nazmî'nin *Mecma'u'n-Nezâir*'inde 30 (Köksal, 2017:37), *Pervâne Bey Mecmûası*'nda -bu sonuncusunda sadece Mâtemî olarak- 29 (Gıynaş, 2017:30) şiiri bulunan Mâtemî'nin bu mecmualardaki şiirleriyle yukarıda zikredilen biyografik kaynaklarda *Mâtemî / Hâtemî* için örnek verilen şiirlerin hiçbiri örtüşmemektedir, kaldı ki Köksal da Mâtemî maddesinde örnek olarak mecmuadan bir şiiri vermiştir. Biyografik kaynaklardaki örnekler arasında, içinde mahlas barındıran örneklerde de Mâtemî değil Hâtemî mahlası kullanılmıştır.

3. 1596'da 80 yaşını müteceviz -mesela 82 olabilir- ölen bir kişinin bu tarihten takriben 72 yıl önce (1524) tertip edilen *Mecma'u'n-Nezâir*'de 30 şiirinin-hem de Ahmed Paşa, Necâtî, Şeyhî gibi şairlere nazire olarak- bulunabilmesi için 10 yaşında şiir söylüyor olması icap eder ki bu ihtimal de pek akla yatkın görünmemektedir.

4. Yukarıdaki açıklamalar göz önüne alındığında, nazire mecmualarında Mâtemî-i Acem ve Mâtemî olarak adı geçen şairin biyografik kaynaklarda sözü edilen evvelen Mâtemî âhiren Hâtemî olan şairle bir ilgisi kurulamamaktadır. Acem sıfatı sadece *Mecma'u'n-Nezâir* (Köksal, 2017:37)'de ve *Mecelletü'n-Nisâb*'da "önce Acemî sonra Rûmî" (Müstakimzâde, 2000: 397b) şeklinde zikredilirken başka hiçbir kaynaktan dile getirilmemiştir. Ceyhan da Müstakimzâde'nin bu ifadesinden hareketle, önce Mâtemî sonra Hâtemî olan şairin, Arabistan, Mısır, Şam ve Haleb'i gezip tek-

rar Anadolu'ya geldiği için bu sözü edilen şahıs olabileceği hükmüne varır (Ceyhan, 2006:173) ki o da bu noktada yanılmaktadır; zirâ elde edilen bilgilere göre Acem menşeli bir Mâtemî vardır ve adı da Yâr Alî-yi Tebrizî'dir. Bu isim ilk önce Ali Şîr Nevâî'nin *Mecâlisü'n-Nefâis* isimli tezkiresini Farsçaya çeviren, fakat çevirirken Akkoyunlu hükümdârı Sultan Yakûb'un çevresinde bulunan kırk şair ve *Ravza-i Duvvîm*'ünde Yavuz Sultân Selîm devrinde yaşayan ancak başka hiçbir tezkirede isimleri geçmeyen seksen bir şair hakkında bilgi veren Hekimşâh Mübârek-i Kazvîni tarafından zikredilir (Ali Şîr Nevâî, 2017: 15). Kazvîni, Mâtemî'yi müstakil bir biyografî maddesi olarak değil Şeyh Fethullah isimli şairle ilgili bilgi verirken “Mevlânâ Yâr ‘Alî-yi Tebrizî adıyla tanınan Mevlânâ Mâtemî, Şeyh Feth’i rüyasında görüp ona âhiretin durumunu sorduğu zaman, cevap olarak ona *Gülşen-i Râz*’daki şu beyti okumuştur.” (Ali Şîr Nevâî, 2017: 289; 1363: 389) şeklinde zikreder. Burada şu soru akla gelmektedir: Bu Mâtemî'nin, önce Acemî sonra Rûmî olan ve *Terceme-i Nesrû'l-Le'âlî*'yi kaleme alan Mâtemî olduğu nereden anlaşılmaktadır? İrânî ilim adamı Nasrullah Pürcevâdî *Riyâzû'l-Efkâr Der-Tavsîf-i Hazân u Bahâr* (1382:10) ve Alî Saferî-i Akkal'a *Kelimât-ı Kısâr-ı İmâm Alî (Dü Mecmû'a)* (1389:34) adlı eserlerinde Kazvîni'nin verdiği bilgiyi zikredip ilave olarak mezkûr şahsın Anadolu'ya gittiğinden söz ederler. Pürcevâdî'nin çalışmasının tanıtıldığı yazıda Mâtemî'nin Anadolu'ya geçiş hikayesi şöyle ifade edilir: “Yâr Ali bin Abdullah-ı Tebrizî, onuncu asrın başlarında yaşamış, Tebriz'den Osmanlı topraklarına göç etmiş ve orada yerleşmiş İrânî bilginlerdendir. Safevîlerin İrân'da başa gelmeleriyle birlikte siyasi birlik ve istikrarın sağlanmasına rağmen bu hanedanın ilk üyelerinin İrân kültürü ve Fars diline teveccüh etmemeleri sebebiyle bilgin ve şairlerin büyük bölümü Hint diyarına göç etmiştir. Bu arada Fars diliyle alakalı olan, Sultan Selim gibi bu dilde şiir söyleyen Osmanlı sultanları sayesinde o tarafa giden İrânî grubun arasında bulunanlardan biri *Riyâzû'l-Efkâr* müellifidir.” (Âlî-i Dâvûd, 1382) *Riyâzû'l-Efkâr* müellifi diye zikredilen Yâr ‘Alî-yi Tebrizî yani Mâtemî'dir. Pürcevâdî söz konusu çalışmasının mukaddime kısmında “Yâr Alî-yi Tebrizî hakkındaki en önemli kaynak kendi kitabı olan *Riyâzû'l-Efkâr*'dır. Müellifin bu kitapla gerek kendisi gerek dönemindeki bazı şahıslar hakkında bizim istifademize sunduğu tarihi bilgiler, Hekim Şah Muhammed-i Kazvîni'nin söylediklerinden daha fazladır. Yâr Alî bu kitapta kendi gençlik zamanları, Hicaz'a seyahati ve Bursa'daki ikameti ve sebepleri hakkında onu daha iyi tanımamıza yardımcı olacak bilgiler sunmaktadır. Müellifin doğum ve ölümü hakkında henüz bir şey bilmiyoruz ama onun aslen Tebrizli olduğunu, bu şehirde büyüdüğünü ve Tebrizli bir başka gence âşık olduğunu biliyoruz. O, tutkunluk ve âşıklık hikâyesini kitabında ayrıntısıyla anlatır; bu aşkın verdiği düşkünlük artınca ondan kurtulmak için sefer etmek istediğini ve Hicaz'a yol aldığını söyler. Bu yolculuktan sonra nereye gittiğini bilmiyoruz. Fakat *Riyâzû'l-Efkâr*'ı yazmaya teşebbüs etmeden yıllar önce Bursa'da yaşadığını biliyoruz.” (1382: 11) ifadeleriyle Mâtemî'nin Acem oluşu hikayesine açıklık getirir ve önce *Acemî* olan Mâtemî, Anadolu'ya gelerek *Rûmî* oluşu meselesini vuzûha kavuşturur. Mâtemî, Osmanlı ülkesinde Bursa'da ikâmet etmiş ve *Riyâzû'l-Efkâr* adlı eserini 926 / 1519-20 yılında Bursa'da Pürcevâdî'ye göre Bursa Vâlisi Mevlânâ Ab-

dulkâdir'in isteği üzerine, Akkal'a'ya göre Sultan Selim'in veziri Mustafa Paşa için kaleme almıştır (Pürcevâdî, 1382:17; Akkal'a, 1389:34).

Alî Saferî-i Akkal'a'ya göre, kendisinin tıpkıbasımını yaptığı ve 918 / 1512 tarihinde Yavuz Sultân Selim'e sunulan *Farsça Nesrû'l-Le'âlî* tercümesinin dîbâcesinde Mâtemî '*Alâneviyyü'l-asl*' olarak zikredilmekte, ancak bu nisbetin hangi yerleşim yerine işaret ettiği bilinmemekte; *Riyazü'l-Efkâr* adlı eserindeki "Ey Matemî, bu devranın gül bahçesinde yapraksız, meyvesiz kal / Eğer hazanın karmaşa ve yağmasını biliyorsan" beyitinden de kendisine Mâtemî mahlasını seçtiği anlaşılmaktadır (Akkal'a, 1389:34). Alânevî nispeti daha önce şairle ilgili bilgi veren *Mecâlisü'n-Nefâis* ve Mâtemî'nin *Riyazü'l-Efkâr* adlı eserinde yer almamakta, *Farsça Nesrû'l-Le'âlî* tercümesinde de Mâtemî mahlası zikredilmemektedir. Bu durumda iki farklı kişiden bahsedildiği şüphesi doğuyorsa da Alî Saferî Akkal'a'ya göre *Farsça Nesrû'l-Le'âlî* tercümesinin dîbâcesindeki bir beytin ve 63. vecize tercümesinin ikinci beytinin *Riyazü'l-Efkâr*'da da "li-müellifihî" kaydıyla yer alıyor olması bu iki eserin aynı kişiye ait olduğuna delalet etmektedir (Akkal'a, 1389:37).

Pürcevâdî, *Riyazü'l-Efkâr*'dan hareketle sanatı hakkında şu değerlendirmelerde bulunmaktadır: "Tebrîzî her ne kadar hâmîsi Mevlana Abdulkadir'in dilinden kendi şiirlerini Zahîr-i Faryâbî, Enverî, Hakânî; bu eserini de Sadî'nin *Gülîstân*'ı, Câmî'nin *Bahâristân*'ı mesabesinde gösteriyorsa da hakikatte o zikrettiği şairler derecesinde kuvvetli değildir ve onun nesri Sadî ve Câmî'nin nesri gibi değildir. Onu şiirleri keyfiyet ya da kemiyet bakımından ne birinci ne de ikinci sınıf şairler arasında yer alır. Onun nesri, sanatlı nesirden etkilenmiştir, bazen akıcı bazen karmaşık ama ekseriyetle anlaşılması zordur." (Pürcevâdî, 1382: 29).

Bu izâhât muvâcehesinde Mâtemî, doğum ve ölüm tarihleri bilinmemekle birlikte 15. yüzyılın ikinci yarısı ilâ 16. yüzyılın ilk yarısında yaşamış, ancak Anadolu sahasındaki biyografik kaynaklara adı geçmeyen, Tebriz menşeli olup yaşadığı bir aşk macerasının fâş olması sebebiyle memleketini terkederek önce Hicaz'a bilahare Anadolu'ya gelip Bursa'da ikâmet eden, nazire mecmualarında Acem Mâtemî / Mâtemî'ye ait olarak gösterilen şiirlerin sahibi olan, bu şiirlerden ve *Terceme-i Nesrû'l-Le'âlî*'den anlaşıldığı kadarıyla şairlik kudreti de bulunan bir sanatçıdır.

3. Mâtemî'nin Eserleri

Eldeki bilgilere bakıldığında Mâtemî'nin üç eseri olduğu görülmektedir: *Türkçe Terceme-i Nesrû'l-Le'âlî*, *Farsça Terceme-i Nesrû'l-Le'âlî*, *Riyazü'l-Efkâr* ya da *Mûbâhase-i Bahâr bâ Hazân*.

3.1. Türkçe Terceme-i Nesrû'l-Le'âlî

Kronolojik olarak bakıldığında 911/1505 yılında kaleme alındığı için ilk sırada yer alan *Türkçe Terceme-i Nesrû'l-Le'âlî*, bu çalışmanın inceleme konusu olduğu için ileride ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

3.2. Farsça Terceme-i Nesrû'l-Le'âlî

Eserin yazma nüshasının sonundaki (s.54) “Der-Ḥatm-i Kitâb” kısmındaki “ih-timâmı-ı itmâm-ı in dürer ki der-rişte-i iltiyâm intizâm-yaft ya' nî Neşrû'l-Le'âlî-i 'ummân-ı bārân-ı nîsân-ı feyz-i Yezdân der-eyyâm-ı nîsân rebî'-i şemânü 'aşere ve tis'ami'e bûd der-evâsîṭ-ı muḥarremü'l-ḥarâm ümmîd ki maḫbûl-i ḥâş u 'âm üftad.” (Akkal'a, 1389) ifadelerinden Yavuz Sultân Selim'in tahta çıktığı 918 / 1512 yılında kaleme alındığı; mensur dîbâcesindeki “Osmanlı ailesinin en şerefli adalet ve ihsan dağıtan, tuğyan ve zulmü dağıtan, isyan ve küfrü söküp atan es-Sultân bin es-Sultân abu'n-nasr Sultân Selim bin Bâyezid Hân” (Akkal'a, 1389: 40) ifadelerinden ve zahriyyesi ile 54. sayfasındaki “Selim Şâh bin Bâyezid Hân el-Muzaffer Dâimâ” yazılı tuğradan yine ona sunulduğu anlaşılmaktadır. Mâtemî, 252 vecizeyi tercüme ettiği *Türkçe Terceme-i Nesrû'l-Le'âlî*'yi kısaltarak 129 vecizeyi bu defa Farsça'ya tercüme etmiştir. Zîrâ eserin tıpkıbasımını yapan Alî Saferî Akkal'a *Nesrû'l-Le'âlî*'nin Arapça aslında 258 civarında söz vardır ve bizim hakkında konuştuğumuz metinde sadece 129 söz vardır muhtemelen Yâr Alî'nin bundan önce nazma çektiği mecmua *Nesrû'l-Le'âlî*'nin bugün kendisinden seçki yapılarak hazırlanmış nüshasının tam halidir.” demektedir (1389: 37). Akkal'a, Arapça aslında 258 vecizeden söz etse de yukarıda izah edildiği üzere bu vecizelerin 291 ila 313 arasında olduğu bilinmektedir. Ancak görünen o ki Mâtemî az önce söylendiği gibi daha önce kaleme aldığı Türkçe tercümeden seçme yaparak onları Farsçaya tercüme etmiştir, zîrâ Türkçe tercümenin Fatih nüshası ve Farsça tercümenin İran nüshası mukayese edildiğinde hem fiziki hem de manevî bakımlardan bire bir benzeşmeler görülecektir. Meselâ her iki tercümede de nestalik hat tercih edilmiş; vecizeler yatay, tercümeleri ise vevv olarak yazılmıştır; yine her iki tercümede de nazım biçimi olarak ikişer beyitlik kıtalar ve aynı aruz kalıbı kullanılmıştır. Manâ bakımından da böyle benzerlikler görülmektedir. Mesela, “Borcu vaktinde ödemek, dinin gereğidir” mealindeki “Edâ'ü'd-deyni mine'd-dîni” vecizesi her iki eserde şöyle tercüme edilmiştir:

Kimse deynini ḳoyma boynuḳda	Kerden ez deyn-i ḳaḳḳ kun āzād
Dîndendür edā-yı deyn yaḳîn	Z'an ki bâşed edā-i deyn ez dîn
Bîm irür cāna yük götürmekden	Bār ber-düş bîm-i cān u tenest
Yire ḳoyan zararḳan olur emîn	Ber-zemîn her ki mānd geşt emîn

İki eserin de, müellifin okuyucudan dua, Tanrı'dan günahlarını affetmesini istediği hâtıme kısımları anlamca bire bir tercüme edilmiş beyitlerden oluşur:

Umaram nazmuma olan nāzır	Cürmden gerḳi k'ola nāme sıyāḳ
Sehvümi ger göre ola sātir	Yuya anuḳla pāk ḳirk-i günāḳ
Hem mezîd-i keremden ide ricā	Murğ-ı rūḳı çü eyleye pervāz
Nāzımuḳ ḳaḳḳına bir ḳayr du'ā	Ola ervāḳ-ı ḳudsle dem-sāz
K'ey nem-i raḳmetüḳ yem-i ḳufrān	ḳafes-i tenden ola çün ki cüdā
Feyzden yağḳdur āna bir bārān	Bula gülzār-ı maḳḳfiredte nevā

İltimās kerden ez-în bih-ter	Gerçi bâşed zi-cürm nâme siyâh
Dârem ez-nâzırân-ı in defter	Pâk şüyed dileş zi-çirk-i günâh
K'ez mezîd-i kerem be-ħüsni- ricâ	Kunedeş murğ-ı rûh çün pervâz
Der-ħağ-ı nâzım-ı in kunend du' â	Gerdedeş rûh-ı ħudsiyân dem-sâz
K'ey nem-i rahmetet yem-i ğufrân	Çün be-câ mâned âşyâne-i ten
Ber-vey ez-feyz riz yek bārân	Şevedeş gülşen-i cinân mesken

Eserin tıpkıbasımı yapılan nüshası İran'da Kütübhâne-i Millî-i Mülk 5128 numarada kayıtlıdır.

3.3. *Riyâzû'l-Efkâr ya da Mübâhase-i Bahâr bâ Hazân*

Münazara türünde mensûr-manzûm karışık olarak kaleme alınan eser Nasrullah Pürcevâdi tarafından üç yazma nüshası esas alınarak neşredilmiştir (Pürcevâdi, 1382). Onuncu yüzyılın başlarında Bursa valisi olan Mevlana Abdulkadir kültür ve edebiyat dostu; himmet ederek şairlerin, ediplerin, irfan ve hikmet ehlinin, şehrin sanatkarlarının katıldığı meclisler düzenleyen bir validir. Bu vali meclislerden birinde Yâr Ali'den 'hazân ve bahâr' konusunu işleyen bir eser yazmasını istemiştir. Kendisinin edip, şair ve kültür dostu olması yanında Yâr Ali'nin söylediğine göre "ululuğun süsü" ve "faziletin zineti" olan bu vali, Yâr Ali'yi Zahîr-i Faryâbi, Enveri ve Hakânî'ye denk görmekte; onun Sâdi, *Gülşen-i Râz* sahibi Mahmûd-ı Şebüsterî, *Bahâristân* sahibi Abdurrahman-ı Câmî gibi büyükler derecesinde bir kitap yazabileceğini söylemektedir (Pürcevâdi 1382: 14-15). Pürcevâdi'ye göre Mâtemî, eserinin sonunda Mustafa Paşa'ya dua eder ama kitabı Mustafa Paşa'ya mı yoksa Bursa Valisi Abdulkâdir'e mi hediye ettiğini belirtmez (Pürcevâdi 1382: 17). "Yâr Ali bin Abdullah-ı Tebrizî, bu eserin telifinde bazı kaynaklardan yararlanmış, onlardan *Dîvân-ı Hâfiz*, *Mesnevî-i Mevlânâ*, *Şerh-i İşârât-ı Hâce Nâsır*, *Lemeât-ı Fahreddin-i Irakî* ve *Gülşen-i Râz-ı Şebüsterî* gibi bazılarının ismini kitabında zikretmiştir. Kitabın tertip tarzı Sadî'nin *Gülîstân*'ı ile ona benzer manzum ve mensur öğretici kitaplar gibidir. Şiirlerin çoğu Hâfiz'dan ve kitabın müellifinden ve bazı diğer şairlerden alınmıştır. Beyitlerin çoğunun söyleyeni belirlenememiştir. Yâr Ali-i Tebrizî nesirde ve nazımda kudretlidir. Ama kıyaslandığında onun nesri sağlamlık ve dayanıklılıktan nasibini çok fazla almıştır. Onun nesri kitabın başından sonuna aynı olmadığından mukaddimedede ve bazı yerlerde sanatlı ve zordur, ama kitap metninin cümleleri kolay anlaşılır, akıcı ve Sadî'nin *Gülîstân*'ı gibi kitaplara yakındır (*Âl-i Dâvûd*, 1382)." Eserin tespit edilebilen beş nüshası olup Türkiye'deki nüshalarından biri Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine Kitapları 1045 numarada İbn Abd Allah Yâr Ali Tebrizî adına *Mübâhase-i Bahâr bâ Hazân* adıyla kayıtlıdır, bu nüshada eserin Kânûnî Sultan Süleyman devri devlet adamlarından Mustafa Paşa'ya ithaf edildiği kayıtlı olup nüsha 49 yapraktan ibarettir (Karatay, 1961: 274). Diğer bir nüsha ise Amasya İl Halk Kütüphanesi 05 Ba 1053/1 numarada İbn Abd Allah Yâr Ali Tebrizî adına *Mübâhase-i Bahâr bâ Hazân* adıyla kayıtlı olup 32 yapraktan oluşmaktadır (yazmalar.gov.tr). Pürcevâdi'nin neşri-

ne esas olan nüshalar ise Hollanda, Leiden Kütüphanesi OR12.06H; İnan Kütübhâne-i Meclis-i Şûrâ-yı İslâmî 621; İnan Kütübhâne-i Umûmî-i Hazret-i Âyetullahı'l-Uzmâ Necefi-i Maraşı, 3337 numaralarına kayıtlıdır (Pürcevâdî, 1382: 30-31). Ali Rıza Karabulut'un bu eseri isim benzerliği olan Yâr Alî bin Abdullâh eş-Şîrâzî'ye ait göstermesi ve bu şahsın ismine "Tebrîzî" nisbesini eklemesi yanlıştır (Karabulut, tarihsiz: 931).

4. Mâtemî'nin Türkçe Terceme-i Nesrû'l-Le'âlî'si

Türkçe Terceme-i Nesrû'l-Le'âlî altı beyit süren hamdele, salvele ve medhi-çehâr-yâr-ı güzînden sonra *Ender-Sebeb-i Nazm-ı Kitâb* başlığı altında yirmi bir beyit süren ve eserin yazılış sebebini açıklayan bölümle başlar. Mâtemî'ye göre Medine'nin şâhî, kadri yüce, fazilet göğünün dolunayı Hz. Ali, dini süslemek için *Nesrû'l-Le'âlî*'yi düzenlemiştir. Her bir vecizeyi bir inci tanesine benzeten şair, can sadefinin bu ilim incileriyle dolu olduğunu, bu incilerin Tanrı'nın doğruluk ve ilim mahzenine götüren birer meşale olduğunu dile getirir. Kim o nûru kendine rehber edinirse Hızır'la yol arkadaşı olacak⁶, bilgisizliğin karanlığından kurtulup irfana götüren özel bir yol bulacaktır. İşte bu kadar faydalı olan bu sözlere herkes taliptir ama belirli bir kesim -muhtemelen Arapça bilenler- dışında kimse bunlardan faydalanamamaktadır, hem niçin bu okyanus incisini sadece sarraf bilsin? Hor ve hakir, çaresiz, evsiz barksız Mâtemî, bu vecizelerden herkesin feyizlenmesini ve sürekli faydalanmasını istediği için 911/1505 yılı baharının ilk ayında *Nesrû'l-Le'âlî*'yi nazmen tercüme etmeye başlar. Ancak geleneğin vaz ettiği tevazu gereği, dinleyeni acz içinde bırakan bir sözü tercüme etmenin karıncanın Süleymanlık iddia etmesi gibi imkansız olduğunu, şiirde sanat göstermenin muteber görüldüğünü, fakat burada sanatlı söyleyişi terk etmenin sanat olduğunu, kendisinin şiir söyleme kusuruyla nitelendirildiğini itiraf ettiğini söyleyerek bu işteki acziyetini dile getirir. İlâhî feyzin kendisine yardım etmesini, eserinin kabul görmesini ve herkesin övgüyle söz ettiği dönemin padişahının (muhtemelen II. Bayezid) makbulü olmasını dileyerek sebeb-i telif bölümünü bitirir.

Sebeb-i teliften sonra Mâtemî, lâm-elif'i de müstakîl bir harf sayarak elifbâ esasına göre 30 bölüm halinde 252 vecizeyi önce Arapça metinlerini verip ardından ikişer beyitlik kıt'alar halinde nazmen tercüme eder. Vecizeler şu konuları içermektedir (ayraç içindeki rakamlar vecizenin metindeki sırasını göstermektedir): güvenilir olma (1, 242), dostluk (2, 131), istiğnâ (3, 9), edeb (4, 56, 60, 153), aile terbiyesi (5), kötülükten men etme (6), ayıp arayıcılar (7), borcunu ödeme (8), sıkıntılardan şikayet etmeme (10), ebeveyne saygı (11, 96), sabır (12, 135, 248), zekat verme (13), dünyayı terk etme, sevmeme (14,71), Allah korkusu (15), erken kalkmanın faydası (16), yeme içmenin zararları (17, 194), cumartesi ve perşembe sabahları (18), iyi amel (19), dilini tutma (20, 104, 120), iyiliği başa kaktama (21, 225), güler yüzlü olma (22), tevekkül (23, 172), nefse düşmanlık, Allah'a yakınlık (24, 235), kötülükten kaçınmak (25), ahirete hazırlık (26, 42), namaz (27, 136, 219), hayra yormak (28), sevgi, saygı (29, 72), rızkını paylaşmak (30), günahattan kaçınma (31), kötülükleri görmezden gelmek

(32), alçakgönüllü olmak (33, 124), ahmağın kibri (34), cimrilik, nefse düşkünlük, kendini beğenme (35, 234), iman (36, 189), âlimin ölümü (37, 110), hırs (38, 76, 190, 236), selamet (39, 171), iyilik yapma (40, 166, 224, 238, 250), adalet (41, 80), müzik (43), iyiliğe teşekkür (44), cömertlik (45, 196, 202), huy-iç güzelliği (46, 61, 115), cehd (47), kötülerle arkadaşlık (48, 146, 193, 215, 217), hak, bâtil (49), yolculuk (50), kısa sözün güzelliği (51, 165), iyi arkadaş (52, 67), fakirlerle arkadaşlık (53), Allah'ın şanının yüceliği (54), iyi huylu olma (55, 191), haya (57), tatlı dilli olma (58, 92, 204, 205, 211), evlat acısı (59), öfke (62, 82, 214), soysuzun vefasız oluşu (63), sanat sahibi olma (64), Allah korkusu (65, 70), nefse uyma (66, 154), dini dünyaya değişme (68), akıl (69), iyi kadın (73), malını Allah yolunda harcama (74), kazaya rıza (75), akıl-söz, nesep-fil (77), dostları görmek, ziyaret etmek (78, 95, 112), rezillerin ikbali (79), kötülüğe iyilikle mukabele (81), cimrilik (83, 127), sözün önemi (84), cimriyi kötüleme (85), günah, ibadet (86), azgınla uğraşmamak (87), sultana yakın olma (88, 109), evliyayı anmak (89), açgözlülük (90), fakirin izzeti (91), ölümü anmak, unutmak (93, 218), gençliği anmak (94), güvenlik (97), ilim (98, 169, 199, 212), rızık (99, 142, 230), ölüm, doğum (100, 128, 201), nefis (101, 102, 175), şehvet (103), insana değerine göre muamele etme (105), salihlerin zahmeti (106), akıllı, gâfil (107, 239), cahilin zühdü (108), kişiyi ikramına göre ziyaret (111), dünya sıkıntısı (113), zayıfları ziyaret (114), suizan (116), dünya sevgisi (117), kötü huy (118, 227), iç dünyanın davranışlara yansımaları (119), âlimler (121), dostlarla iyi geçinme (122), mazlumun âhı (123, 156), âlimin övünmesi (125), kötü iş (126), Kur'an okuma (129), cimri zengin, cömert yoksul (130), kötü insan (132), doğruluk (133, 184, 223, 249), oruç (134), iyilerle dostluk (137, 252), cahilin sükûtu (138), akraba ziyareti (139), takva, tamah (140), Allah'tan başkasından istemek (141), dostun darbesi (143), helal yeme (144), dil yarası (145), gönül darlığı (147), kin (148), Allah'a güvenmek (149), sağlık (150), ibadetle geçen ömür (151), uzun ömür (152), Allah'a itaat (155), zalimin zulmü (157), mal sevgisi (158), sultanın gölgesi (159), zulmün karanlığı (160), zalimin ömrü (161), cömert (162), eğri kişi (163), kanaat (164, 240), akıllı düşman (167), zorluk, kolaylık (168), ümitli olma (170), sevilmeyen kişiyle arkadaşlık (173), akıllı genç, cahil yaşlı (174), kötülüğe sevk eden kişi (176), hakikati engelleyen kişi (177), Hakk'a öfkelenen kişi (178), hikmet (179), dindarlık (180), fazilet (181, 243), zorluklara katlanma (182), kişinin işi (183), kalbin meşgalesi (185), nimete şükür (186), sözün kalpte olanı göstermesi (187), hakkı kabul etmek (188), arkadaş (192), himmet (195, 209, 231, 237), ihtiyarlık (197, 206, 220), kıskançlık (198, 207), dünyanın faniliği (200), şöhret (208), konuşma (210, 213), sükut (216), zenginlik (221), ayrılık (222), ahmağın ikbali (226), yalnızlık (228), gönül ehli (229), düşmandan öğüt almak (232), dünya, ahiret (233), fâsık (241), kader (244), dedikoducu (245), sadaka vermek (246), korkulananın başa gelmesi (247), ümitsizlik (251). Şair, "Der-Hâtîme-i Kitâb Güyed" başlığıyla eserinin sonuna geldiği haber verirken okuyanlardan kusurlarını örtmelerini ve Tanrı'dan günahlarını affetmesini diler. Böylece 537 beyitlik eseri sona ermiş olur.

Eserde, sebab-i telif kısmının dışında Hz. Ali ismen zikredilmez, ancak şâh-ı Bathâ (69), kevkeb-i burc-ı fazl (82), sîdik-i habîr, emîr-i kebîr (161), mîr-i kâmil

(174), kâyil-i masdûk 8230), ehl-i irfân (235), emîr-i kibâr (241) tabirleriyle, tercüme edilen vecizenin ondan nakledildiği söylenerek anılır. Hz. Muhammed ise şâh-ı kevineyn tabiriyle 18. vecizenin tercümesinde zikredilir; ancak tercümeden bu vecizeyi Hz. Ali'nin Hz. Muhammed'den aktardığı anlaşılmaktadır, zîrâ şâh-ı kevineyn, yani iki âlemin şâhı tabiri yalnız Hz. Muhammed için kullanılır ve Hz. Muhammed'in de bu vecizeyle aynı mealdeki “Bâreka'llâhü's-sebte ve'l-hamîse” (Allah, cumartesi ve perşembe günlerini bereketli kıldı.) hadisi olduğu rivayet edilmektedir” (Yılmaz, 2008: 73). Mâtemî, “sultanların saltanatlarının devamı adalettedir” mealindeki 80. vecizenin tercümesinde “zıll-i yezdân” tabiriyle devrin sultanını örnek verir ama ismini dile getirmez.

Şairin, genel olarak başarılı bir tercüme yaptığı görülmektedir. Mesela günümüz Türkçesiyle “sabırdan sonra nefesine zaferi müjdele” şeklinde çevrilen ve Arapçası “Beşşir nefseke bi'z-zaferi ba' de'ş-şabri” olan 12. vecize neredeyse bire bir denecek şekilde başarıyla çevrilmiştir: “Nefsüñe vir beşâret olma ğamîn / Şabrdan şoñra irişe çü zafer.” Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Ancak yer yer vecizenin aslı ile tercümesi arasında uyumsuzlukların da varlığı gözlenmektedir. “Sevgi, saygıyla pekişir” anlamındaki 29. vecizenin “Kim maħabbetden artar hürmet” şeklinde çevrilmesinde de bir sıralama hatası görülmektedir; vezin ve tercümenin doğru çıkması için mısraın “Kim maħabbeti artırur hürmet” biçiminde olması gerekir. 107. vecizede akıllı kişinin küçük hatalarının büyük birer suç sayılacağı vurgulanırken tercümesinde akıllının sadece Hak'a sırtını yaslayabileceği, gâfil kişinin birçok şeye dayanabileceği, ancak her şeyin Hak ile ayakta durduğu şeklinde bir tercüme yapılmış ki anlaşılacağı üzere bu vecizenin özümüle ilişkisizdir. Benzeri durum “kişiyi, sana gösterdiği ikramına göre ziyaret et” anlamındaki 111. vecizenin tercümesindeki “Her kişiyi ki idesin ikrâm” mısraında da söz konusudur; tercümede izzet ile ikram ettiğin kişiyi rütbesine göre ziyaret et denmektedir ki bu tercüme sözle uyuşmamaktadır, sözün aslı ile tercümenin uyumlu olması için mısraın “Her kişi ki ide sana ikrâm” biçiminde olması gerekir. 122. vecizenin normal tercümesi “dostların sarhoşluğu, kötü huydur” olmasına rağmen Mâtemî bunu “dostlarıyla iyi geçinemeyen, şarap sarhoşu gibidir” anlamına gelecek şekilde “Düstlarla müdâm hoş-ğhü ol / Ki budur resm ü şive-i aħbâb // Kim ki aħbâb-ıla bed-ğhüdur / Aña beñzer ki ola mest-i şarâb” beyitleriyle aslıdan farklı olarak tercüme etmiştir. 208. vecizede ahmaklık anlamındaki “ru'ünet” kelimesi tercümede sertlik anlamındaki “huşünet” kelimesiyle karşılanmıştır, halbuki vezne de uyan “hamâkat” kelimesi kullanılabilirdi. 217. vecizenin aslında, birlikte oturmak anlamındaki “mücâliset” kelimesi tercümede, anlamı bozmamakla birlikte, oturlan yer anlamındaki “meclis” kelimesiyle karşılanmıştır. “Hasetçi, rahat edemez” mealindeki 207. vecize Ceyhan'ın Emsâl-i Alî başlığı altında sıraladığı *Nesrû'l-Le'âlî* de yer alan vecizeler arasında yer almamakla birlikte Sad-Kelime-i Alî başlığı altında yer alan “kıskançlıkla huzur bir araya gelmez” olarak tercüme edilen “lâ râhate ma'a'l-hased” (2006:474) vecizesiyle anlamca benzeşmektedir.

Nesrû'l-Le'âlî, bir 16. yüzyıl metni olması hasebiyle eski Anadolu Türkçesi dönemine ait dil unsurları ve kullanımları da içermektedir. Mesela kötülük yapan an-

lamında “yaramaz eyleyen” (6); hal, hareket, tavır anlamında “tutuş” (109); sürekli yapan anlamında “ileden kişi” (116); kaçmak anlamında “kenâre eylemek” (118); dilini korumak, konuşmamak anlamında “dil bağlamak” (120); övünmek anlamında “laf urmak” (125); sükut etmek, konuşmamak anlamında “tınmamaklık” (138); günahlardan kaçınmak, verâ anlamında “yaramazlıktan ictinâb itmek” (140); sövmek, yermek, ayıplamak anlamında “ta’n urmak” (243); bir gruptan ayrılmak, yalnız kalmak anlamında “ferd olmak” (228); dedikoducu anlamında “söz döşürücü(devşirici)” (245) kelimeleri / kelime grupları kullanılmıştır. Bunlardan yaramaz eyleyen, kenâre eylemek, dil bağlamak, yaramazlıktan ictinâb itmek, ta’n urmak, ferd olmak, söz döşürücü sözlüklerde bulunmamaktadır. Şair, sözlüklerde çabukluk, sertlik, keskinlik anlamı olan “tızlık” (62-214) kelimesini “öfkeli olma” anlamında; “menkabet” (213) kelimesini de sözlüklerde var olan ama pek bilinmeyen “fazilet” anlamında kullanmıştır. Yine Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait unsurlardan bugün artık kullanılmayan “-gil” emir eki “yimegil” (147), “eylegil” (212); bugün “ufarak, küçürek” gibi birkaç örnekte görülen çokluk bildiren karşılaştırma eki “-rak,-rek” (Ergin, 2004: 172) “kolayrak” (172), “yigrek” (174) örneklerinde kullanılmıştır. Farsçadan gelen olumsuzluk edatı “ne” de “değil” anlamıyla bu görevle kullanılmıştır: “Hıfzıdur mu‘ teber ne cem‘ -i kitâb.”

Nesrî'l-Le'âlî'nin dil özelliklerinden biri de hal eklerinin birbirinin yerine kullanılmış olmasıdır. “Türkçedeki isim çekim eklerinin birbirlerinin görev sınırına girmeleri, yani bir isim çekim ekinin gerektiğinde başka bir isim çekim ekinin de yerini tutabilmesi Eski Türkçeden beri biline gelen bir özelliktir. Bilindiği gibi Köktürk metinlerinde bulunma hali eki aynı zamanda ayrılma hali eki görevindedir: Tabgaç kaganta bedizçi kelürtüm ‘Tabgaç hükümdarından nakkaş getirttim’ “(Korkmaz, 1995: 224). Bu cümleden olmak üzere *Nesrî'l-Le'âlî*'de iki vecizenin(21, 40) tercümesinde Fatih nüshasında vasita eki ile kullanılan kelime Milli Kütüphane nüshasında yönelme hali ekiyle kullanılmıştır: “Kimse-y-ile ki eyledün ihsân - Bir kimseye ki eyledün ihsân // Kimse-y-ile ki eyledün ihsân - Bir kişiye ki eyledün ihsân.” Bugün Trabzon ve Rize ağızlarında sıkça karşılaşılan yönelme hali ekinin bulunma hali eki yerine kullanılması (Durgut, 2010: 294) da 41. vecizenin tercümesinde karşılaşılan bir görev aktarımıdır; Fatih nüshasında yönelme eki ile kullanılan kelime Millî Kütüphane nüshasında bulunma hali eki ile kullanılmıştır : “Mülk ol kimseye çarâr tutar - Mülk ol kimsede çarâr eyler.” İki nüshanın farklı ek kullandığı başka bir örnek de 176. vecizenin tercümesidir. Bu örnekte de Millî Kütüphane nüshasında yönelme ekli olan kelime Fatih nüshasında belirtme ekli kullanılmıştır: “Ol kişi kim delâlet itdi saña - Ol kişi kim delâlet itdi seni.” 119. vecizenin tercümesinde ise ayrılma hali eki yerine yönelme hali eki kullanılmıştır: “Virür anuñ aşâletine haber.” Özellikle nüshalar arasındaki farklı kullanımlar bugün ağızlarla ölçünlü dil arasındaki farklılık gibi düşünülebilir. Hüseyin Durgut ilgili makalesinde Doğu Karadeniz ağızlarındaki örnekleriyle bu durumu açıklamıştır (2010: 291-299).

Türk şiirinde, hâssaten klasik Türk şiirinde hikemî şiir söyleme bir itiyad, hatta bir gereklilik olarak görülmektedir. İrâd-ı mesel ya da irsâl-i mesel terkipleriyle

adlandırılan şiirde atasözü kullanma sanatı, kiminde az kiminde çok ama her şairde mutlaka rastlanan bir üslup özelliğidir. Beytin birinci mısraında dile getirdiği şahsî fikrini ikinci mısraında bir atasözünü tanık göstererek teyid ve tekid etme beraberinde hikmetli söz söyleme arayışını da getirmiş, hikemî şiir tarzının en meşhur temsilcisi olan 18. asrın büyük şairi Nâbî'nin,

Sözde darbü'l-mesel îrâdına söz yok amma
Söz odur âleme senden kala bir darb-ı mesel (Bilkan, 1997:1255)

(Şiirde atasözü kullanmaya diyecek yok ama, asıl önemli olan senin senin şiirinin bir atasözü gibi hikmetli ve derin manalı olmasıdır.)

beytinde bu arayış açıkça dile getirilmiştir. Bu arayışın sonucunda Muhammed Rızâ Şefî'i-i Kedkenî'nin tabiriyle “üslûb-ı mu'âdele” (Aktaran Mum, 2016:90), Cafer Mum'un “bercestele beyit” (2016:94) diye adlandırdığı üslup özelliği ortaya çıkmıştır. Beyit esasında birinci mısraında dile getirilen husus benzeyen, ikinci mısraında onu örneklendiren durum ya da varlık kendisine benzetilen olarak bir teşbih yapılır. Mesela Neşâti'nin

Ârızun gönlüme geldükçe figân etsem n'ola
Nâleler peydâ olur tokunduğınca nâre su (Aktaran Mum, 2016:95)

(Gönlüme yanağının hayali geldikçe feryad etsem buna şaşılmaz, zîrâ ateşe değdikçe ses çıkar.)

beytinin ilk mısraında geçen âriz (yanak) ikinci mısraında suya; gönül, ateşe benzetilmiştir, böylece ilk mısraında dile getirilen durum ikinci mısraında doğal bir duruma benzetilerek anlatılmıştır. Beyit düzeyinde mısralar arasında cereyan eden bu durumun, iki beyitten oluşan kıtalar halinde kaleme alınmış olan *Nesrû'l-Le'âli*'de çok örneği vardır. Orada da ilk beyitte vecizenin tercümesi verilip ikinci beyitte benzetme unsurlarıyla durum somutlaştırılmıştır. Meselâ, kötü kişiye, onu kötülükten caydırmak için iyilik et anlamındaki 6. vecize “Yaramaz eyleyene iyilik kıl / Ki budur resm ü râh-ı ehl-i cüd” mısralarıyla tercüme edildikten sonra “Gör dırahtı ki kıldı taş uranuñ / Bezl-ile yaramazlığın mesdūd” mısralarıyla somutlaştırılmıştır. Birinci beyitteki “yaramaz eyleyen” ikinci beyitte taş uran; birinci beyitteki “ehl-i cüd” (cömert kişi/ iyilik yapan) ikinci beyitte “diraht” (ağaç); birinci beyitteki “iyilik kılmak” ikinci beyitte “bezl” (meyvelerini dağıtmak) ifadeleriyle somutlaştırılmış, Cafer Mum'dan terimi ödünç alarak söyleyecek olursak “bercestele kıt'a” haline getirilmiştir. Gönül darlığı, el darlığından daha sıkıntı vericidir, mealindeki 147. vecizenin tercümesinde de 1. beyitte elinin dar oluşuna üzülmeye, gönül darlığı ondan daha üzücüdür dedikten sonra ikinci beyitte “Teng-dil oldığı için gönce / Hârdadur hevâda serv ü çenâr” sözleriyle goncanın ağzının darlığı sebebiyle diken içinde servi ve çınarın da yaprağının (elinin) açık olması sebebiyle başlarının yüksekte olduğu hüsn-i talil yoluyla anlatılmış; gönlü dar yani cimri kişi goncaya, eli açık kişi de çınara teşbih edilmiştir. 211. vecizenin tercümesinde de bunların tersine ilk beyitte somutlaştırma, ikinci beyitte

asıl düşünce dile getirilmiştir: Tatlı su başı kalabalık olur, mealindeki vecizede mecazlı anlatımı gören şair ilk beyitte “Bir kişinin ki sözi tatlı ola / İlden aña izdiḥām olur” sözleriyle asıl anlatılmak isteneni vermiş, ikinci beyitte de “Çeşme kim tatlı ola suyu anuñ / Meşreb-i ‘azb-i ḥāş u ‘ām olur” mısralarıyla vecizenin mecazlı halini tercüme etmiştir. Bu üsluptaki temel amaç soyut durumların okuyan tarafından daha iyi anlaşılmasını temin etmektedir. *Nesrū’l-Le’âlî*’de; 1,5, 12, 59, 70, 90, 108, 110, 112, 135, 143, 15191, 6, 162, 163, 184, 187, 193,194, 199, 205, 216, 217, 218, 220, 229, 234, 237, 238, 239, 250 numaralı vecizelerin tercümelerinde de bu ifade yoluna başvurulmuştur.

Vecizeler genel kural ve öğüt verici nitelikler taşıyan yoğunlaştırılmış ifade kalıplarıdır. Mâtemî, vecizeleri tercüme ederken bazen genel kural niteliği taşıyan vecizeyi öğüt biçiminde (bkz. 58), bazen nasihati genel kural biçiminde (bkz. 65) ya da olduğu gibi yani genel kuralsa genel kural (bkz. 68), öğütse öğüt (bkz. 66) biçiminde tercüme etmiştir. Kimi vecizelerde (bkz. 62,71) durumu zıddıyla açıklama yoluna gitmiştir

Mâtemî’nin *Nesrū’l-Le’âlî* tercümesi başka mütercimleri de etkilemiştir. Meselâ Adem Ceyhan tarafından meşhur tezkire müellifi Latîfî’nin *Nazmu’l-Cevâhir* adlı tercümesiyle benzerlikler tespit edilmiştir. Mâtemî’nin eserinde ‘Evliyayı anmak, Allah’ın rahmetini indirir’, mealindeki 89. vecizenin tercümesi

Ḳanda kim zıkr-i evliyâ ola / Anda raḥmet nişâr ider raḥmân
Ger umarsañ ki şâmil ola saña / Anlaruñ zıkrin eyle vird-i zebân

beyitleriyle yapılıırken Latîfî aynı vecizeyi
Ḳanda kim zıkr ola veliyyu’llâh / Anda raḥmet nişâr ider Allâh

Raḫb u yâbis kelâmı terk eyle / Evliyânuñ menâkıbın söyle

beyitleriyle tercüme etmiştir. “Mâtemî’nin *Nesrū’l-Le’âlî* tercümesini 911/1505 yılında yaptığını haber veren beyanı göz önünde bulundurulursa, Latîfî’nin aynı konudaki eserini meydana getirirken, anılan selefinin metnini görmüş ve ondan istifade etmiş olduğu söylenebilir” (Ceyhan, 2006:185,186,187). Bir başka çalışmada da şu tespitte bulunulmuştur: “16. asır başlarında hayatta bulunduğu anlaşılan şairlerimizden Mâtemî’nin *Nesrū’l-le’âlî* tercümesiyle Lutfi’nin eserini mukayese ettiğimizde, on Arapça vecizenin çevirisinde benzerlikler gördük. Bu konuda örnek vermek gerekirse, şu iki belirgin nümuneyi gösterebiliriz: Mâtemî, “İnsanların kötüsü, bütün halkın kendisinden sakındığı kimsedir” manasındaki *الناس شر الناس من يتقيه* sözünü şu şekilde dilimize çevirmiştir:

Ol kişiden beter cihânda degül / K’andan eder müdâm el perhîz
Âdem oldur ki maḫż-ı ḫayr ola / Cümle ef’âli ola luḫf-âmîz

Aynı vecizeyi, şair Lutfi Efendi, Türkçeye şöyle tercüme etmiştir:
Şerlüsi nâsuḫ ol kişidür kim / Cümle ḫalk andan edeler perhîz

Âdem oldur ki maḥz-ı ḥayr olup ol / Kavli vü fi'li ola luḫ-âmîz" (Ceyhan ve Yılmaz, 2018:426)

Mâtemî, *Terceme-i Nesrû'l-Le'âli*'yi 11'li hece vezninin ahengini anıstıran ve aruzun hafif bahrinin fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün kalıbıyla kaleme almıştır. Yer yer imâle ve zihafırl olmakla birlikte genelde aruz açısından başarılı bir eser demek mümkündür. Ancak şairin, bazen Türkçe kelimelerde med yaptığı da görülmektedir: tarlıkda (2), tok (17), ırak (139), tar (147), ilden (210, 211, 216), yay (216), açlık (221), artuk (222). Bazı kelimelerde de vezin gereği, kelimenin aslından farklı okunması gerekmektedir: susuzluk anlamındaki 'atş kelimesinin 'ataş (158), cimrilik anlamındaki buhl kelimesinin buhul (83), iyilik anlamındaki hayr kelimesinin hayır (126), gönlinde kelimesinin gönülünde okunması gerekmektedir; metinde bu kelimelerde türeyen ünlüler yay ayrıç içinde gösterilmiştir.

İmlâ hususunda belirtme eki "-i"nin ı ile gösterilmesi en belirgin özelliğdir. Tekil ikinci kişı eki "-n" düzensiz olarak kimi zaman ı kimi zaman ise ك harfi ile yazılmıştır. Millî Kütüphane nüshasında ث ile yazılması gereken üslup kelimesinin س ile yazılması; hor kelimesinde vavdan sonraki elif harfinin hafzedilmesi; tekil ikinci kişı eki "n"nin ı ile yazılması; "bakıcak" kelimesinin "bakıncak" şeklinde yazılması bu nüshanın halk imlasına yakın olduğu intibasını uyandırmaktadır.

Terceme-i Nesrû'l-Le'âli'nin Türkiye kütüphanelerinde iki, Fransa Millî Kütüphanesi'nde bir nüshası vardır:

1. (F) Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 5404/8 numarada, mukavva kapaklı bir mecmuanın 110b-143b sayfaları arasında. 207x127, 150x70 mm, 18 satır. Nestalik hatla; vezizeler, bölüm başlıkları ve cedveller yeşil, tercümeler siyah, harf geçişleri kırmızı mürekkeple; vezizeler yatay, tercümeler çoğunlukla verev zaman zaman yatay yazılmış. Vecizeler harekeli, yer yer bazı kelimelerin yanına Türkçesi yazıldığı gibi bazı kelimelere de numara verilerek tercüme kısmında Türkçesi de aynı numarayla işaretlenmiş. Her varağın b yüzünün üst köşesinde Arapça, kime ait olduğu belli olmayan bir vecize kaydedilmiş. 110b, 115a, 117a'da "Râci-i Lutfu'n-nebi Yûsuf" yazılı mühür ve metnin son bulduğu 143b'de "el-fakîr el-hâc Muhammed li-Kâtibi vakfı Muhammed Paşa fi gurre-i mâh-ı Muharrem sene 1083" ifadeli, muhtemelen vakıf kaydı olan bir kayıt bulunmaktadır.

2. (MK) Ankara Millî Kütüphane, Yz A 2430/4 numarada, bir mecmuanın 150b-171a sayfaları arasında. 212x150, 175x116 mm, 19 satır. Nestalik hatla; vezizeler, bölüm başlıkları ve harf geçişleri kırmızı, tercümeler siyah mürekkeple; çift sütun halinde yazılmış. Vecizeler harekelenmiş. Yaprakları su yolu filigranlı ve rutubet lekeli.

3. Ceyhan, Blochet'nin *Catalogue des Manuscrits Persans* adlı eserinde, Ma'atemi 'Adjem tarafından kaleme alınan *Terceme-i Nesrû'l-Le'âli*'nin 947/1540-41 yılında istinsah edilmiş bir şiir antolojisinin başında yer alan bir nüshasını tanıttığını

naklede ve bunun Acem Mâtemî'ye ait olamayacağını zikreder (Ceyhan, 2006: 178). Ancak yukarıda izah edildiği üzere Acem Mâtemî diye bilinen şairin *Nesrî'l-Le'âlî* mütercimi Mâtemî ile aynı kişi olduğundan bu nüsha da çalışmaya konu olan eserin nüshalarından biri olsa gerektir.

Çalışmada eserin, ilk iki nüshaya dayalı çeviriyazılı tenkitli metni ortaya konmuştur. Metin çevrilirken her vecizeye bir numara verilmiş, metin incelemesinde de bu numaralara atıf yapılmıştır. Her vecizenin Arapça çeviriyazısının altında köşeli ayraç ile Türkçe tercümesi verilmiştir; bu tercüme büyük oranda Mehmet Yılmaz'ın *Kültürümüzde Arapça ve Farsça Asıllı Vecizeler Sözlüğü* (2008) adlı eserinden, onda bulunmayan az sayıdaki vecizenin tercümesi de Âdem Ceyhan'ın *Türk Edebiyatı'nda Hazret-i Ali Vecizeleri* (2006) adlı eserinden alınmıştır. Bazı vecizelerin tercümelerinde mütercim farklı bir mana murad etmişse ona uygun tercüme edilmiştir. Sayfa numaraları ve metin tamiri yapılan yerler de köşeli ayraç içinde verilmiştir.

5. Sonuç

Hz. Ali, Türk toplumunda ehl-i beyt mensubu olması hasebiyle her zaman büyük saygı duyulan ve birçok hususta örnek alınan bir kişilik olmuştur. Bu örnek alının kaynaklarından biri de Hz. Ali'ye nispet edilen vecizelerdir. Bunun en somut göstergesi de Arapça ve Farsça tertip edilen vecizelerin Türk dilinde elli civarında tercümesinin olmasıdır. 16. asır ediplerinden olduğu anlaşılan Mâtemî de bu çeviriciler kervanına katılarak hem ehl-i beyte olan hürmetini ve muhabbetini ortaya koymuş hem de toplumu aydınlatma vazifesini yerine getirmiştir. Tercüme edilen vecizeler evrensel değerler ve genel ahlak kurallarını içermesi sebebiyle toplumun aydınlanması ve ferden ferdâ insanların olgunlaşması yolunda önemli bir etkiye ve role sahiptir. Ayrıca tercümede olabildiğince yabancı kelimelere Türkçe karşılıklar bulma çabası ve berceste söyleme gayreti eserin, Türk dilinin söz varlığının zenginleşmesinde ve edebî bir dil oluşunda da önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir.

Biyografik kaynakların hiçbirinde müstakil bir madde başı olarak zikredilmeyen; İran'da, iki eseri olduğu bilinen, Türkiye'de ise bir eserinde adı geçmesine rağmen kimliğine ilişkin herhangi bir bilgi bulunmayan; eserlerinden anlaşıldığı kadarıyla Türk ve Fars dillerine bu dillerde manzum ve mensur eser verebilecek kadar vâkif olan Mâtemî mahlaslı Yâr Alî Tebrîzî'nin Acem Mâtemî diye tanınan, müstakil bir divanı bulunmayan fakat nazire mecmualarında 30 şiiri bulunan bir 16. yüzyıl şâiri olduğu bu çalışmayla ortaya konmuştur.

Sonnotlar

- 1 Bu konuda derli toplu çalışma olmak üzere bkz. Abdulkadir Karahan, *İslam Türk Edebiyatında Kırk Hadis, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları*, Ankara, 1990; Âdem Ceyhan, *Türk Edebiyatı'nda Hazret-i Ali Vecizeleri*, Öncü kitap, Ankara, 2006.
- 2 Bu eserin Türkçeye manzum ve mensur tercümelerinden bazıları neşredilmiştir: Âdem Ceyhan, "Vahdetî'nin Sad-Kelime-i Hazret-i Murtaza Tercümesi", *Gazi Üniversitesi Ahilik Araştırmaları Dergisi*, c.1, sayı 1 (Yaz 2004), s. 21-68; Âdem Ceyhan, "Eski Bir Vecizeler Kitabı: Edâyi'nin Sad-Kelime-i

Ali Tercümesi” Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2005/1 Bahar Sayısı, s. 15-46; Âdem Ceyhan, “Mehmed Ali Fethî'nin Hz. Ali'den Kırk Söz Tercümesi: Terceme-i Kelâm-i Erbaîn-i Hazret-i Aliyyü'l-Murtazâ”, Sufî Araştırmalar, Kış 2011, c. 2, Sayı 3, s. 11-42; Âdem Ceyhan - Yasın Karadeniz, “Mütercimi Bilinmeyen Bir Sad-Kelime-i Ali Tercümesi”, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S. 60, Eylül 2017, s. 1-32; Âdem Ceyhan, “17. Asırda Yaşamış Aksaraylı Bir Âlim, Şâir ve Yazar: Dânişi Şa'bân Mustafa'nın Hayatı, Eserleri ve Hz. Ali'den Yüz Söz Tercümesi”, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Mecmuası, c.27, S. 1, 2017, s. 65-99; Âdem Ceyhan, “Bektâşi-Meşrep Bir Molla'nın Hz. Ali'den Yüz Söz Açıklaması: İmamzâde Mustafa Vehbî'nin Sad-Kelime-i Ali Şerhi”, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, S. 64, 2012, s. 233-248; Âdem Ceyhan, “Şirvanlı Hatiboğlu Habîbullâh'ın Hz. Ali'den Yüz Söz Tercümesi”, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.13, S.3, Eylül 2015, s. 323-354; Âdem Ceyhan-Muhammet Özdemir, “Hz. Ali'ye Ait Yüz Sözü'nün Manzum Bir Tercümesi”, Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, S.10, 2013, s. 229-274; Ali Ertuğrul, “Sad Kelime Geleneği ve Sefine-i Tebriz İsimli Mecmuada Yer Alan Sad Kelime Örneği”, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. XVII, S. 2, 2013, s. 131-155; İdris Söylemez, “Müellifi Meçhul Bir ‘Sad Kelime-i Hz. Ali’ Risalesi”, Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi, C. 4, S. 1, 2018, s. 189-226.

- 3 Bu eserin Türkçeye manzum ve mensur tercümelerinden bazıları neşredilmiştir: Âdem Ceyhan, *Em-sâl-i Ali, Hazret-i Ali'nin Hikmetli Sözleri*, Çev. Muallim Nâci, Buhara Yayınları, İstanbul 2011; Âdem Ceyhan, “Harîmî'nin Hz. Ali'den Kırk Vecize Tercümesi”, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2003/2, s. 45-58; Âdem Ceyhan, “Sade Nesir Örneği Bir Vecize Derlemesi: Nesrû'l-le'âlî'nin Mütercimi Meçhul Bir Tercümesi”, Dil ve Edebiyat Araştırmaları, Sayı Kış 05, 2012, s. 51-92; Âdem Ceyhan-Fatma Şükran Elgeren, “Osman Salâhaddî el-Mevlevî'ye Ait olduğu Sanılan Bir Eser: Nesrû'l-Le'âlî Tercümesi”, Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, S. 18, 2017, s. 29-84; Âdem Ceyhan-Hasan Yılmaz, “Lutfi Mahlaşlı Bir Şairimizin Manzum Bir Eseri: Nazm-ı Nesr-i Leâl”, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.16, S.1, Mart 2018, s. 417-462.;
- 4 Nesr; dağıtmak, yaymak anlamlarını taşıırken, nazm; dizmek, toplamak anlamına gelmektedir. Atabey Kılıç'ın şerh edebiyatı tasnifinde kullandığı “dağılmış incileri toplamak” tabiri ödünç olarak burada kullanılabilir (Dağılmış İncileri Toplamak Şerh Tasnifi, Prof. Dr. Abdülkadir Karahan Anısına I. Uluslararası Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu, İstanbul, Türkiye, 12 - 13 April 2007, cilt.1, ss.363-369).
- 5 Mâtemî / Hâtemî ile ilgili bilgi veren diğer kaynaklar: Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, hzl. M.A.Yekta Saraç, TÜBA Yayınları Ankara, 2016, C.2, s.588; Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, hzl. Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996, C.2, s.654; Şemseddin Sâmî, *Kâmûsu'l-A'lâm*, Tıpkıbasım, Kaşgar Neşriyat, Ankara, 1996, C.3, s.2008; Süleyman Solmaz, Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı (İnceleme-Metin), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2005, s.282-285; Bekir Kaya-başı, Kafzâde Fâizî'nin Zübdetü'l-Eş'ârı, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Malatya, 1997, s.277; Müstakimzâde Süleymân Sa'düddîn, *Mecelletü'n-Nisâb fi'n-Nise-bi ve'l-Künâ ve'l-Elkâb*, Tıpkıbasım, Kültür Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğü, Ankara, 2000, s.193b, 397b; Abdurrahmân Hibri, *Enisü'l-Müsâmirin Edirne Tarihi 1360-1650*, Çev. Ratip Kazancıgil, Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayınları, Edirne, 1996, s. 127; Ahmed Bâdi Efendi, *Riyâz-ı Belde-i Edirne 20. Yüzyıla Kadar Osmanlı Edirne'si*, hzl. Niyazi Adıgüzel-Raşit Gündoğdu, Trakya Üniversitesi Yayını, İstanbul, 2014, C. 2/2, s. 1713,1714; Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, Tıpkıbasım, hzl. Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı, Bizim Büro Yayınları, Ankara, 2001, C. I, s. 237.
- 6 Şair sözü'nün burasında vezin zorlamasıyla olsa gerek “Kim ki ol nûra râh-ber oldı” diyerek anlamı da etkileyecek gramatik bir hata yapıyor. “Ol nûr” dediği vecizelere kişinin rehber olması mantıklı değildir, bilakis vecizelerin kişiye yol gösterici olması murad edilmektedir. Mısra “Kim ki ol nûru râh-ber itdi” biçiminde olsaydı hem vezin hem de anlam kurutulacaktı; ancak bu durumda da ikinci mısra ile olan kafiyeye bütünlüğü bozulacaktı.

Kaynakça

- Açıkgöz, Namık. (2017). *Riyâzî Muhammed Efendi Tezkiretü 'ş-Şu'arâ*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>
- Âl-i Dâvûd, Seyyid Alî (1382). “Münâzara-i Hazân u Bahâr”, *Neşr-i Dâniş*, Bahar 1382, Sayı: 107. <http://ensani.ir/fa/article/author/113732> erişim: 22.08.2019
- Alî Saferî-i Akkal'a. (1389). *Kelîmât-ı Kısâr-ı İmâm Alî (Dü Mecmû'a)*. Tahran: Merkez-i Pejûheşi-i Mîrâs-ı Mektûb.
- Ali Şîr Nevaî. (1363). “Kısmet-i Duvvom: Tercüme-i Hakîmşâh Muhammed-i Kazvîni” *Tezkire-i Mecalisü'n-Nefâis*, haz. Ali Asgar Hikmet, Tahran: Kitabfurûş-ı Menuçehrî.
- Alî Şîr Nevâî. (2019). *Mecâlisü'n-Nefâis I-II Herâtî ve Hekîmşâh Mülhakâtı [Herâtî ve Hekîmşâh Tezkiresi]*. Çev. A. Naci Tokmak, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bilkan, Ali Fuat. (1997). *Nâbî Dîvânı*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Ceyhan, Âdem ve Yılmaz, Hasan. (2018). “Lutfî Mahlaslı Bir Şairimizin Manzum Bir Eseri: Nazm-ı Nesr-i Leâl”, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.16, S.1, s. 417-462.
- Ceyhan, Âdem. (2006). *Türk Edebiyatı'nda Hazret-i Ali Vecizeleri*. Ankara: Öncü Kitap.
- Durgut, Hüseyin. (2010). “Doğu Karadeniz Ağızlarında Mekân Hâlleri Üzerine”. *Balikesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*24, 291-299.
- el-Fazl bin el-Hasan et-Tabersî. (1379 Hicrî Şemsî) “Nesrû'l-Le'âlî”, musahhih: el-Hüseyinî Celâlî, es-Seyyid Muhammed Rızâ, *Ulûmu'l-Hadis*, Yıl: 4, Sayı: 8, ss.297-331.
- Ergin, Muharrem. (2004). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım.
- Fazl bin Hasan Tabersî. (1384 Hicrî Şemsî). *Nesrû'l-Le'âlî: Sühanân-ı Dürerbâr-ı İmâm Alî*, haz. Muhammed Hasan Zeberî Kâyinî, terc. Hamîd Rızâ Şeyhî, Meşhed: Bünyâd-ı Pejûhişhâ-yi İslâmî.
- Gıynaş, Kamil Ali. (2017). *Pervâne Bey Mecmuası Pervâne B. Abdullah Topkapı Sarayı Bağdat 406*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/mubahese-i-bahar-ba-hazan/75726> erişim: 10.09.2019
- İsen, Mustafa. (1994). *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

- Kaplan, Yunus. (2013). “Hâtemî / Mâtemî”. Erişim tarihi: 27.07.2019. <http://www.turkedebyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=1121>
- Karabulut, Ali Rıza. (Tarihsiz). *İstanbul ve Anadolu Kütüphanelerinde Mevcut El Yazması Eserler Ansiklopedisi*, 3. Cilt. Kayseri.
- Karatay, Fehmi Edhem. (1961). *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Farsça Yazmalar Kataloğu*. İstanbul: Topkapı Sarayı Müzesi Yayınları.
- Kâtib Çelebi. *Keşf-El-Zunun*. (2014). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kılıç, Filiz. (2010). *Âşık Çelebi Meşâirü 'ş-Şu'arâ 3*. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep. (1995). “Batı Anadolu Ağızlarında Yazı Dilinden Ayrılan İsim Çekim Ekleri ve Fonologie-Morphologie Bağlantısı”. *Türk Dili Üzerine Araştırmalar* İkinci Cilt. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Köksal, M.Fatih. (2017). *Edirneli Nazmî Mecma'u'n-Nezâ'ir (İnceleme-Metin)*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>
- Köksal, Mehmet Fatih. (2013). “Mâtemî”. Erişim tarihi: 27.07.2019. <http://www.turkedebyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=441>
- Mâtemî. (1505). *Terceme-i Nesrî 'l-Leâlî min Kelâmî Alî bin Ebî Tâlib*, Süleymaniye Ktp. Fatih, nr. 5404.
- Mum, Cafer. (2016). “Gazelde Üslûb-ı Mu'âdele veya Bercesteli Beyit”. *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları XI Gazelden Gazele: Dünün Şiirine Bugünden Bakışlar*. Hzl. Hatice Aynur vd. İstanbul: Klasik Yayınları.
- Müstakimzâde Süleymân Sa'düddîn. (2000). *Mecelletü'n-Nisâb fi'n-Nisebi ve'l-Künâ ve'l-Elkâb*, Tıpkıbasım, Ankara: Kültür Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğü.
- Oğuz, Fatma Sabiha Kutlar vd. (2102). *Mehmed Teyfik Kâfile-i Şu'arâ*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Pürcevadî, Nasrullah. (1382) *Riyazü'l-Efkâr Der-Tavsîf-i Hazân u Bahâr*, Telif-i Yâr Ali-yi Tebrîzî. Tahran: Be-Tashîh-i Merkez-i Neşr-i Dânişgahî.
- Saraç, M.A.Yekta. (2010). *Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat*. 7. bs. İstanbul: Gökkuşbe Yayınları.
- Sungurhan, Aysun. (2017). *Kınalızâde Hasan Çelebi Tezkiretü 'ş-Şu'arâ*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>

Yılmaz, Mehmet. (2008). *Kültürümüzde Arapça ve Farsça Asıllı Vecizeler Sözlüğü*-II. İzmir: SütünYayınları.

Zavotçu, Gencay. (2017). *Rızâ Tezkiresi*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>

EK: METİN

TERCEME-İ NEŞRÜ'L-LE'ÂLİ MİN KELÂMİ 'ALİ İBNİ EBİ TÂLİB

[F 110b - MK 150b]

fe 'ilâtün mefâ'ilün fe 'ilün

İbtede 'tü bi-ismihi'l-a' zam
Ve bi-şükri tedümü külli na' am
Hamd aña kim mütemmim-i ahlâk
Kıldı te'yid-ile ref' -i nifâk'¹
Hamdden soñra hem aña şalavât
K'ıtdı aşhâb ke'n-nücüm hüdât
Çâr-yârına haq budur ki disem
Her birisine neyyir-i a' zam
Çünkü anlardan oldı dîn fâyık
Çâr ' unşur dañı disem lâyıq
Fi'l-meşel bir beden durur İslâm
K'oldı ol çâr ' unşur-ıla tamâm²

Ender-Sebeb-i Nazm-ı Kitâb³

Şâh-ı Yeşrib ' Aliyy-i ' âli-ğadr
Felek-i fazl üzre mâh-i bedr
Çünkü neşr-i le'âliyi⁴ tedvîn
Kıldı kim dîne vire ol tezyîn
Nice lü 'lü ki ' ilmden nice dür
Şadef-i cân anuñla olmuş pür [F 111a]
Nice dür her biri çerâğ-ı Hüdâ⁵
Mañzen-i şıdğ u ' ilme râh-nümâ
Kim ki ol nûra râh-ber oldı
Hızrlan⁶ yâr u⁷ hem-sefer oldı
Zulmet-i cehlden halâş bulur
Ma' rifetde tarik-i hâş bulur
Gerçi tâlibdür⁸ aña 'âm u havâş
Müstefiz olmaz andan illâ hâş
Ne-y-içün kim bu dürr-i ' ummânı
Hem meger⁹ şayrefi bile anı

1 nifâk] niğâb MK

2 tamâm] itmâm MK

3 ender-sebeb-i nazm-ı kitâb] sebab-i nazm-ı
kitâb-ı şerif MK

4 le'âliyi] le'âli MK

5 hüdâ] ħudâ MK

6 hızrlan] hızr ile MK

7 u] - MK

8 tâlibdür]tâlib durur MK

9 meger] - MK

İstedüm ben ki feyz-i 'âm olsun

Cümleye nef' i ber-devâm olsun

Ya' nî bende haķir ü bî-çäre¹⁰

Mâtemi ħânmandan âväre [MK 151a]

Nev-bahâr-ıdî mâh-ı ferverdîn

Mevsim-i lâle vü gül ü nesrîn

Olmuş-ıdî zamân cihân-efrüz

Yıl da on biridi vü toğuz yüz¹¹

K'oldum ol Neşriçün¹² mütercim ü¹³ 'azm

Eyledüm ki kılam ben anı nazm

Râst kıldum ħicâzdan âheng

Bir 'acâyib nevâya urdum çeng

Bir süñan k'ola pây-e¹⁴ i' câz

Nice olam aña süñan-perdâz [F 111b]

Bunda düşmez baña süñandânlık

Mûra niçe düşer Süleymânlık

Şi' rde şan'at erçi¹⁵ ragbeddür

Terk-i şan'at bu yirde şan'atdur

Töhmet-i şî' rle erçi¹⁶ muttaşfıfım

Ben de 'ac-z-ile bunda mu' terifem

Hem meger feyz-i âftâb-şî'âr

Ola bu zerreye mu'âvin ü yâr

Göñlümün mañlabına¹⁷ yol vire

Nazmuma pây-e-i ħabûl vire

Ĥâşşa mañbûl-i şâh-ı şer' -şî'âr

Ki ider medğ aña şığâr u kibâr

Fi Ĥurûfi'l-Elif⁸

1. İmânü'l-mer'u yu'refu bi-eymânihî

[Kişinin imâmı, güvenilir olmasıyla anlaşılır.]

10 ya' nî bende haķir ü bî-çäre] ya' nî ben bende-i
haķir bî-çäre MK

11 yıl da on biridi vü toğuz yüz] yıldan on birdi vü
toğuz yüz on MK

12 neşriçün] neşr F

13 mütercim ü] tercem MK

14 pây-e-i] mâye-i MK

15 erçi] egerçi MK

16 şî' rle erçi] şî' r ile ger MK

17 göñlümün mañlabına] göñlüme mañlaba F

18 fi ħurûfi'l-elif] ħarfû'l-elif MK

Bilinür mü 'min olanuñ bî-şek
Sıdk-ı¹⁹ kavlı-ile 'ahd u imâni

Nâme kim zımnı²⁰ hayırlan ola
Müş'ir olur oqınsa 'unvâni

2. *Ahûke men vāsāke fi 'ş-şiddeti*

[Dostun, sıkıntıya düştüğünde senin derdini paylaşan kişidir.]

Aña dinürbüräder-i müşfik
Ki saña tarlıqda yáver olur [F112a]

Yoksa²¹ varlık güninde her kim var
Kişiye hem-dem übüräder olur

3. *İzhāru'l-ğınā'ı mine 'ş-şükri*

[İhtiyaçsızlık gösterme, şükürdendir.]

Şād-kām ol ki²² kılama ey derviş
Fağrdan zerrece şikāyet ü²³ 'ār [MK 151b]

Şākir oldur tarık-i fağrda kim
Halk içinde ğınā kıla²⁴ izhār

4. *Edebu'l-mer'ı hayrun min zehēbibi*

[İnsanın edeb sâhibi olması, altın sâhibi olmasından iyidir.]

Ol kişinüñ ki yok durur²⁵ edebi
'Ukalānuñ katında mecnündür

Zehēbinden ne hâşıl olur aña
Tutalum varlıqda Kārūn'dur

5. *Eddib 'iyāleke tenfā'uhum*

[Aileni terbiye et, onlara yararlı olursun.]

Edeb eyle 'ayālūni dāyim
Tā saña nef i ire irmeye žar

Bāğbān bir nihāli kim dikdi
Terbiyetle virür müdām şemer

6. *Ahşin ile'l-müsi'ı tesuddubü*

[Kötü kişiye, onu kötülükten caydırmak için iyilik et.]

Yaramaz eyleyene iylik²⁶ kııl
Ki budur resp ü²⁷ rāh-ı ehl-i cüd [F 112b]

Gör dırahtı ki kııldı taş uranuñ
Bezli-ile yaramazlığın mesdüd

7. *İğvānuz-zamāni cevāsīsul-'uyübü*

[Zamane dostları, ayıp arayıclardır.]

Bu büräderleri ki görürsin
Dehrde kime²⁸ oldılar me 'nūs

İtmediler aña vefā²⁹ bir gün
'Aybına ahir oldılar cāsūs

8. *Edā'u'd-deyni mine'd-dīni*

[Borcu vaktinde ödemek, dinin gereğidir.]

Kimse deynini koyma boynuñda³⁰
Dīndendür edā-yı deyn yaqın

Bīm irür cāna yük götürmekden
Yire koyan žarardan olur emīn

9. *İstirāhatu'n-nefsi fi'l-ye 'si*

[İnsanın rahatı ihtiyaçsızlıktadır.]

Kat' -i ümmid nefse rāhatdur
Rāhat-ılan müdām ol me 'nūs

Nefs bir lahza eylemez rāhat
Ärzüsından olmaya³¹ me 'yūs [MK 152a]

10. *İhtāu 'ş-sedāyidi mine'l-mürüvveti*

[Sıkıntılarını saklamak yığıtlıktır.]

Rüzgāruñ cefaların örtmek
Şübhesüz şive-i mürüvvetdür [F 113a]

Kim ki bu şiveyi şı'ār itdi
Ol yaqın şāhib-i fütüvvetdür

Fİ HURÜFİ'L-BĀ³²

11. *Birru'l-vālideyni selefün*

[Ana babaya saygı göstermek, iyi amellerin hepsinden üstündür.]

Saña bir hoş naşihatım vardur³³
Ey büräder ki irmez³⁴ anda ziyān

Cümle ihsānlara muqaddemdür
Kıılmağ ataya anaya ihsān

12. *Beşşir nefseke bi'z-zaferi ba'de 'ş-şabri*

[Sabırdan sonra nefsine zaferi müjdele.]

Nefsüne vir beşāret olma ğamīn
Şabrdan şoñra irişe çü zafer

Şabrlan ğonce açılır bir gün
Gül-i maqsūd hārdan biter

13. *Bereketu'l-māli fi edā'ı'z-zekāti*

[Malın bereketi, zekatının verilmesindedir.]

Ey ki malūñ dilersenñ ola³⁵ ziyād
Vir zekātuñ ki³⁶ Hāk'dan oldı berāt

Hār u hasdan çü hāk pāk oldı
Artar ol yirde bitmek-ile³⁷ nebāt

14. *Bi'ı'd-dünyā bi'l-ahireti terbah*

[Ahireti almak için dünyayı sat, fayda bulursun.]

29 itmediler aña vefā] itmeden aña bir vefā F

30 koyma boynuñda] komaya bunda MK

31 olmaya] olmayan F

32 fi hurüfi'l-bā] harüfi'l-bā MK

33 naşihatım vardur] vaşıyyetüm var işit MK

34 irmez] yokdur MK

35 ola] olma MK

36 ki] çü MK

37 bitmek-ile] bitmemekle

19 şıdk-ı] şıdk u MK

20 zımnı] zımn F

21 yoksa] yoğsa MK

22 ki] u F

23 ü] - MK

24 kıla] kıılır MK

25 yoğ durur] yoğdur F

26 eyleyene iylik] idenile ihsān F

27 ü] - MK

28 kime] kime ki F

Bu cihānuñ metā'ın ' uqbaya şat
Ki³⁸ budur sūd yoçdur anda ziyān [F 113b]

Kim ki fānīyi³⁹ bākīye şatdı
Kaçan ol bey' de ider noçşān

15. Bükā'ı'l-mer'ı⁴⁰ min haşyeti'llāhi kurretu'l-'ayni
[Kişinin, Allah korkusundan ağlaması gözünü nurlandırır.]

Haşv-i Hağ'dan çü ağlaya ' arif
Yaşlarından zemīn gülşen olur
Pāk ider dilde cem' olan vesaḥı
Nūr-ı zāt-ıla gözi rüşen olur

16. Bākır tes'ad [MK 152b]
[Erken kalk, mutlu olursun.]

Gel şehir-ḥiz ol ki sa'd olasın
Kim tebekkürden⁴¹ artır siyemā
Çün şehir-ḥiz oldı gül gibi gün
Virdi bu vechile cihāna ziyā

17. Baḥnu'l-mer'ı 'aduvvuhū
[İnsanın düşmanı, karnıdır.]

Karnuñı toç tutma ey derviş
Yidiğün gerçi gül-şekerdendür

Çünkü toydı daḥı hevāya düşer
Saña ol fi'l-ḥaḳıka düşmendür

18. Bukratu's-sebti ve'l-ḥamsin bereketuhu
[Cumartesi ve perşembe sabahları bereketlidir.]

Şenbe vü penc-şenbihūñ şubḥı
Başla her şugla kim sa' adetdür [F 114a]

Key mübārek olur ol emr saña
Şāh-ı kevénynden rivāyetdür

19. Bereketu'l-'umri ḥüsnü'l-'ameli
[Ömrün bereketi iyi ameldedir.]

Tālihūñ ' ömri çünki zāyi' dür
Ger uzun ola hem aña ne maḥal
Bereket ' ömrde odur ki⁴² ola
Ḥüsn-i ḥulḳ-ıla cem'-i ḥüsn-i ' amel

20. Belāu'l-insāni mine'l-lisāni
[İnsana bela, dili yüzünden gelir.]

Ey ki⁴³ me'mün olmağ isterseñ
Her belādan müdām şaḳla zebān

Dilūñi çünki şaḳladuñ bedden
Cümle āfātdan bulursın emān

21. Bırrüke lā-tubḫıluhu bi'l-minneti
[Yaptığın iyiliği başa kakarak boşa çıkarma.]

38 ki] kim F

39 kim ki fānīyi] kim fānī F

40 bükā'ü'l-mer'ı] bükā'i'l-'ayni MK

41 tebekkürden] tekebbürden MK

42 ' ömrde odur ki]oldurur ' ömrde F

43 ki] - MK

Kimse-y-ile⁴⁴ ki eyledüñ ihsān
Artır anı müdām rağbetle

Ger dilerseñ şevābı⁴⁵ uqbāda
Kılma zāyi' sen anı minnetle

22. Beşāsetu'l-vechi 'aḫyyetun şāniyetun
[Güler yüz, ikinci derece bir bağıştır.]

Ol kişi kim şehāvet itdi şı' ar
Şivesi her zamān mürüvveddür [F 114 b - MK 153a]

Ger güler⁴⁶ yüzlü mihrbān olsa
Ni' meti üzre özge ni' metdür

Ḥurūfu't-Tā⁴⁷

23. Tevekkel 'ale'llāhi yekfike
[Allah'a güven, O sana yeter.]

Her ne emre ki müştāğil olasın
Feyz-i Bārī saña şefiḳ yiter

Şidḳ-ıla ger tevekkül eylesesin
Ol tevekkül saña refiḳ yiter

24. Taḳarrebü ila'llāhi bi-'adāveti nefsike
[Allah'a yakınlık, nefse düşman olmakla olur.]

Ger dilerseñ taḳarrübü'llāh[ı]
Düşmen ol nefse andan eyle nüfūr

Ki ḥaḳıḳatde ol durur ki seni
Her dem eyler ḫariḳ-i Hağ'dan dūr

25. Te'ḥūru'l-isā'eti mine'l-iḳbālī
[Kötülüğü ertelemek mutluluktur.]

Ey ki dünyā vü āḫiretde dilūñ
Her dem ister ki yeg ola ḫālūñ

Eyle te'ḥīr yaramazlıḳdan
Ki budur luḫf u⁴⁸ ḥüsn-i iḳbālūñ

26. Tedāreke fi āḫiri'l-'umri mā-fā'ake fi evvelihī
[Ömrün boyunca kaybettiklerini, ömrünün sonunda tedarik et.]

Ey ki geçdi hevā-y-ıla ' ömrūñ
Bilmedüñ k'ol saña ḡarāmetdür [F 115 a]

Āḫir-i ' ömrde tedārük kıl
K'āḫiretde ' aceb nedāmetdür

27. Tekāsulu'l-mer'ı fi şalāti min za'fi'l-īmāni
[İnsanın namaza üşenmesi, imanının zayıflığındandır.]

Ol ki kāhil-namāz ola bī-şek
Za' f-i imāna ḥaml kıl anı

Kim ki bilmez namāzı imāndan
Bilmez ol aşl u fer' -i imāni

28. Tefe 'al bi'l-ḫayri tenelhu
[Hayra yor ki hayra eresin.]

44 kimse-y-ile] bir kimesneye MK

45 dilerseñ şevābı] diler şevāb MK

46 ger güler] görklü MK

47 ḫurūfu't-tā] ḫarfū't-tā MK

48 u] - MK

Ger yaramaz u ger⁴⁹ eyü olsun
Aña cün kim zebân mu' abbirdür

Her nefes hayrlan⁵⁰ tefe' 'ül kıl
Ki tefe' 'ül saña mü'eşşirdür [MK 153b]

29. Te'kidü'l-meveddeti fi'l-hürmetihî
[Sevgi, saygıyla pekişir.]

Eyle tekrîm ile her sâ'at
Ki anuñla bulur kişi ' izzet

Çoma elden şağın bu üslübü
Kim maħabbetden artar hürmet⁵¹

30. Tezâhümü'l-eydî fi'f-âni bereketum
[Yemek üzerinde ellerin çok olması bereketdir.]

Şaleb-i rızqda⁵² şağın yime ğam
Gerçi lâzım olur saña hareket⁵³ [F 115b]

El ta'âm üzere çünki çoğladı⁵⁴
Şağ te'âlâ virür aña bereket⁵⁵

31. Tezûref bi-terki'z-zunûbi
[Günah işlemeyi terk ederek zeki ve ârif ol.]

Vesağ-ı ma'şiyetle töldi çü dil
Yuyar anı yaşıyla terk-i günah

Nâ-ümid olma hürmenüñ günehin⁵⁶
Yile virür nedâmet-ile bir âh

32. Teğâfel 'ani'l-mekrûhi tuvekkker
[Kötüyü görmezlikten gel ki ağırbaşlı olasın.]

Cümle mekrûhdan teğâfûl kıl
Tâ ki halk içre şânun ola 'azîm

Bu tarîk-ile 'âdet eyle müdâm
Ger dilersen ki nefsun ola selîm

33. Tevâzu' u'l-mer'î yukrimuhû
[İnsanı, alçak gönüllülük yüceltir.]

Ger tevâzu' şî'âr eylesen
Ol tevâzu' seni mükerrer ider

Çünkü ta'zîm eyledüñ halka
İl dağlı hem seni mu'azzam ider

34. Tihü 'ale't-tâbi hattâ yeterruke tihühü
[Ahmaklığından büyülenen kişiye sen de büyülen.]

Ol kişiye tekebbür eyle ki ol
Hümğdan⁵⁷ kılmış ola kibri⁵⁸ şî'âr [F 116a]

49 u ger] eger MK

50 hayrlan] hayr-ıla MK

51 Vezin ve tercümenin doğru çıkması için mısraın "Kim maħabbeti artırur hürmet" biçiminde olması gerekir.

52 rızqda] rızqdan MK

53 hareket] harekât MK

54 çoğladı] çoğaldı MK

55 bereket] berekât MK

56 günehin] günehi MK

57 hümğdan] hilmiden F

58 kibri] kibr F

Ol kadar aña sen tekebbür kıl
Ki tekebbürden ola ol bizâr

Hürüfu's-Şâ⁵⁹

35. Şelâşun mühlîkâtun buğlun ve hevâ'un ve 'ucbun [MK 154a]

[Üç şey insanı mahveder: Cimrilik, nefse düşkünlük ve kendini beğenmişlik.]

Üç nesne helâk ider kişiye
Andan ey düst ictinâb eyle

Biri⁶⁰ buğl u biri hevâ biri 'ucb
Bunlaruñ terkin iktisâb eyle

36. Suluşu'l-îmâni hayâ'un ve şuluşuhû şabrun ve şuluşuhû cüdün

[İmanın üçte biri utanma, üçte biri sabır, üçte biri cömertliktir.]

Cem' durur se şey'den imân⁶¹
Şerm ü⁶²şabr-ıla vü üçüncü kerem

Kimde kim olmaya bular mevcüd
Dirilikden⁶³ yeg olur aña 'adem

37. Şelmetu'd-dîni mevtu'l-'ulemâ

[Din bilginlerinin ölümü, dinde açılan gediktir.]

'Âlimüñ zâtı muğtenem bil kim⁶⁴
Dinedür anlaruñ hayâtü hîşâr

'Âlimüñ mevti rağne-i dîndür
Fehm ider bu sözi ulü'l-ebşâr

38. Şelmetu'l-hurşî lâ yesudduhâ ille't-turâbi

[Hırsın gediğini ancak toprak, yani ölüm kapatır.]

Saña bir hoş naşîhatum vardur
Ey bürâder ger⁶⁵ idesin idrâk [F 116b]

Hırs bir rağnedür vücûdda kim
Anı mesdûd itmez illâ hâk

39. Şevbu's-selâmeti lâ yeblâ

[Selâmet elbisesi eskimez.]

Gey selâmet libâsı⁶⁶ k'olmaz ol
Câme ey düst tâ-ebed pâre

Milket-i 'âfiyette şâh olğıl
Olmağıl mesnedüñden âvâre

40. Şenni ihsâneke bi'l-i' tizâri

[İyiliği, özür dileyerek ikiye katla.]

Ey ki halk içre ' izzet umarsañ
Her zamân ' izzet eyle mihmâni

59 hürüfuş-şâ] harfuş-şâ MK

60 biri] bir F

61 cem' durur se şey'den imân] cem' dür üç nesneden imân F

62 ü] - F

63 dirilikden] dirliğinden MK

64 'âlimüñ zâtı muğtenem bil kim] zâtını 'âlimüñ ğanîmet bil MK

65 ger] ki MK

66 libâsı] libâsın MK

Bir kişiye⁶⁷ki eyledüñ ihsân
‘Özrlen iki eyle ihsânı

41. Sebātu’l-mülki bi’l-‘adli
[Memleketin bekâsı adaletlidir.]

Mülk ol kimseye karar tutar⁶⁸
K’eyleye il içinde ‘adl şî‘âr [MK 154b]

Şühbesüz zulmi terk⁶⁹ iden olur
Cümle-i halk aña mu‘âvin ü yâr

42. Şevâbu’l-âhireti hayrun min na‘imi’d-dünyâ
[Âhîret için kazanılan sevap, dünya nimetlerinden daha hayırlıdır.]

Âhîret ecri yeg bu ni‘metden
K’ol durur bâkî bu durur hâlik [F 117a]

Hoş gûdâdur cihândan el çekmek
Zevk-ıla fehm ider bunı sâlik

43. Sebātu’n-nefsi bi’l-gûdâ ve sebātu’r-rûhi bi’l-ġinâi
[Bedenin dinginliği gûdâ ile, rûhun dinginliği müzikledir.]

Diñle bir nükteyi ‘aceb k’itmiş
İbni ‘amm-ı resûl anı edâ

Kût-ılandur sebâtı⁷⁰ nefsuñ lîk
Murg-ı rûhuñ gûdâsı hûsn-i nevâ

44. Şenâ’u’r-reculi ‘alâ mu‘fiyyihî müsteziduhü
[Insanın kendisine iyilik eden birini övmesi, iyiliğini artmasını sağlar.]

Her kişi k’eyledi saña ihsân
Kıl şenâ ile müstezid anı

Kişinüñ hâmdi kendü mu‘fîsine
Artırcıdur anuñ ihsânı

Ĥurûfu’l-Cim⁷¹

45. Cud bi-mâ tecidu
[Elinde bulunanla cömertlik et.]

Cüd kıl anuñ-ıla kim bulunur
Ki budur resm-i bahşış ü işâr

Kim ki bu şiveyi şî‘âr itdi
Cümle maşşûda irür âhîr-i kâr

46. Cemâlu’l-ĥulki ebhâ min cemâli’l-ĥalki
[Huy güzelliği, yüz güzelliğinden daha hayırlıdır.]

Şûrete bakma sîreti gözle
Ki budur ĥalk içinde hayru’l-ĥâl [F 117b]

Kimsede hûsn-i ĥulĥ sîretlen
Şühbesüz yeg durur ki hûsn-i cemâl

47. Cehdu’l-muĥilli kesîrun
[Cehdin azı, Allah katında çoktur.]

67 bir kişiye] kimse-y-ile F

68 kimseye karar tutar] kimsede karar eyler MK

69 zulmi terk] terk-i zulm MK

70 sebâtı] sebât-ı F

71 ĥurûfu’l-cim] ĥarfu’l-cim MK

Cehd kıl cehd gerçi kim⁷² ola az
Kim irür saña çok çok andan sūd

Gerçi kim⁷³ az ola saña nisbet
Anı çoğa kabûl ider ma’būd [MK 155a]

48. Celisu’s-sü’i şeyfânun
[Kötülerle arkadaşlık eden, şeytanla arkadaşlık etmiş gibidir.]

Yaramaz kimse-y-ile oturma
Ki yaramaz celis olur şeyfân

Tâbi‘ olma aña ki tâbi‘dür
Nefsine yile virmeğil imân

49. Cevletu’l-bâplî sâ‘atihî ve cevletu’l-ĥaĥki ile’s-sâ‘atihî

[Bâtılın yükselişi anlaktır, hakkın yükselişi kıyâmete kadar sürer.]

Bâtıluñ şevketi durur bir dem⁷⁴
Şevket-i ĥaĥ kalur kıyâmete dek

Ârzü-yî liĥâ dükemmez ĥiĥ
Ârzü-yî hevâ nedâmete dek

50. Ceddicü’s-sefer izâ messeke’z-zararu⁷⁵
[Sana bir zararı dokunduğunda seferi yenile.]

Tâze kıl seyri ger zarar göresin
Ki budur ey refiĥ naĥl-i şaĥiĥ [F 118a]

Bi-bedeldür egerçi luĥda şu
Çok durınca olur tu‘mı⁷⁶ kabîĥ

51. Cevdetu’l-keĥlâmi fi’l-iĥtişâri
[Sözün güzelliği, kısa olmasındadır.]

Luĥf-ı söz ol durur tekellümde
Ki sözüñ cümle muĥtaşar ola

Hem şaĥiĥ hem edâsı gökcek ola
Tâ ki maĥbûl ü⁷⁷ mu‘teber ola

52. Celisu’l-ĥayri ġanimetun
[İyi arkadaş ganimettir.]

Eyünüñ şoĥbetiñ⁷⁸ ġanimet bil
Ki eyü ile kişi eyü olur

Nâfe kim müşke⁷⁹ hem-nişin ola⁸⁰
Âhîr ol daĥi müşk-bû⁸¹ olur

53. Cälisu’l-fuĥarâ’e tezdâd şukrân
[Fakirlerle otur, nimete olan şükürün artsın.]

72 kim] - F

73 kim] - MK

74 bâtıluñ şevketi durur bir dem] bâtıluñ şevkiyyeti bir dem durur MK

75 messeke’z-zararu] nesseke’z-zararu MK

76 tu‘mı] tûm‘ı MK

77 ü] - MK

78 şoĥbetiñ] şoĥbeti F

79 müşke] miske MK

80 ola] oldı MK

81 müşk-bû] misk-bü MK

Fuḳarā-y-ıla hem-nişin ol kim
Ki budur şükriñe mezid ey yâr
Ger ğinādan ğurūr ire nefse
Hem budur ol ğünāha istiġfâr

54. Celle men lâ-yemüt [MK 155b]
[Ölmeyenin şanı büyüktür.]

Ol ki ölmedi vü daĥı ölmez
Aña lâyıķ ki şanı ola ' azim [F 118b]

Düşmez aña büyüklük ü ' azamet
Ki olur bir nefesde ĥ'âr u ' adim

Ḥurūfū'l-Ḥā⁸²

55. Ḥilmu'l-mer'î 'avnubū
[İyi huy, insanın yardımcısıdır.]

Ey ki maḳşūda irmek isterseñ
Sa'y kıl k'ola saña ĥilm dışâr

Hiç bulmaz ' adū aña fuṣṣat
Ki ola ĥilm aña mu'âvin ü⁸³yâr

56. Ḥuliyu'r-ricâli el-edebu
[Erkeklerin süsü edeptir.]

Edeb-ile bezen şi'ârın kim
Erlere zib olur hemişe edeb

Kimsede k'olmaya edeb virmez⁸⁴
Ziyet anuñ ḥaşâyiline zeheb⁸⁵

57. Ḥayâu'l-mer'î setruhū⁸⁶
[Kişinin hayâsı, ayıbının örtüsüdür.]

Gel hayâdan libâs eyle müdâm
Ki hayâ bir libâsdur fâĥir

Kişiy e zib virür ol ĥil'at
Cümle-i 'aybına⁸⁷ olur sâtir

58. Ḥumûzâtu'l-ḥa'âmi hayrun min ḥumûzâti'l-kelâmi
[Ekşi yemek, acı sözden daha iyidir.]

Sa'y eyle ki taṭlu ola sözüñ
Ki degül saña lâyıķ ekşi kelâm [F 119a]

Ġam yime ger ṭa'ânuñ ekşi ola
K'ekşi sözden yeg olur ekşi ṭa'âm

59. Ḥurḳatu'l-evlâdi muḥriḳatu'l-ekbâdi
[Evlat acısı, ciġer yakar.]

Gerçi ġamdan irür zarar ammâ
Süz-i evlâd çok yaķar ciġeri

Ḥâr ayaġa batsa ġamdur lik
Ġöze batsa ziyâdedür zarar

60. Ḥusnul-edebi yesturuḳ ubḥu'n-nesebi
[Güzel ahlak, kişinin nesebindeki çirkinlikleri ör-
ter.]

82 ḥurūfūl-ḥā] ḥarfū'l-ḥā MK

83 ü] - MK

84 virmez]olmaz MK

85 zeheb] edeb MK

86 setruhū] yesîru 'aybuhū MK

87 'aybina] 'aybını MK

Ol kişünñ ki aşlı kem ola
Örter anuñ ḳabâḥatini edeb [MK 156a]

Ḥâr olur ol ki olmaya edebi
Fâyide virmez aña ĥüsn-i neseb

61. Ḥusnu'l-ḥulḳi ġanimetun
[Güzel huy ganimettir.]

Ol kişünñ ki ĥüsn-i ḥulḳı var
Muġtenem bil anuñ muvâfaḳati

Ol ki ḥulḳında bed-mizâc ola
Andan ey düst kes muşâḥabeti

62. Ḥiddetu'l-mer'î tubḫukuhū
[İnsanı, öfkesi mahveder.]

Kim ki ol⁸⁸ tiz ü tünd-ḥū ola
Ḥiddeti âĥir eyler⁸⁹ anı helâk [F 119b]

Ol kişi kim ḥalim-ṭab' ola
Ger 'adüsü çoġ ola aña ne⁹⁰ bāk

63. Ḥarume'l-vefâ'u 'alâ men lâ aşla lehū
[Soysuzda vefâ olmaz.]

Her kişünñ ki olmaya aşlı
Şoḥbetinden müdâm eyle ḥazer

Eyleme anuñ-ıla' ahd u⁹¹ vefâ
Ki olur zahmetüñ hebâ vü heder

64. Ḥirfetu'l-mer'î kenzuun
[İnsanın hazinesi, sanattır.]

Gencdür şan'at ey bürâder-i genc
Şan'atun var ise şaĥın yime ġam

Genc-i zer dükenür dükenmez hiç
Şan'atun genci eldedür her dem

Ḥurūfū'l-Ḥā⁹²

65. Ḥafil'lâhu te'men ġayruhū
[Allah'tan kork, başkalarından emin olursun.]

Kim ki Ḥaḳ'dan müdâm ḳorḳusu var
Ġayrdan her zamân emin olur

Ḥavf-i Ḥaḳ bu cihânda vü anda
Cümle âfetlere⁹³ zâmin olur

66. Ḥâlif nefseke testerih
[Nefsine uyma, rahat et.]

Olma tâbi' hevâ-yı nefse şaĥın
Ey ki göñlüñ heves ider râḥat [F 120a]

Bâġ virür hevâyâ göñli müdâm⁹⁴
Ol hevâdan aña irür âfet [MK 156b]

88 ol] o MK

89 âĥir eyler] eyler âĥir MK

90 ne] çi MK

91 'ahd u] hiç F

92 ḥurūfūl-ḥā] ḥarfūfūl-ḥā MK

93 âfetlere] âfetle MK

94 müdâm] veli MK

67. *Ḥayru'l-aşhâbi men yedulluke 'ale'l-ḥayrin'*
[En iyi arkadaşı, seni iyiliğe yönlendirendir.]

Ol ki ḥayra seni kılağuzlar
Fî'l-ḥaḳîka saña odur ğam-ḥ'âr
Yoğsa⁹⁶ ol kim⁹⁷ seni hevâya çeker
Düşmenüñdür degül saña ol yâr

68. *Ḥâbet şaḳkatu men bâ'e'd-dîne bi'd-dünyâ*
[Dini, dünya karşılığında satan zarar etmiştir.]

Oldı nevmid bey' de ol kim
Dinini bey' kıldı dünyâya
Eyledi 'ayn-ı fâhiş ü⁹⁸ âhîr
Zâyi' oldı elindeki mâye

69. *Ḥalîlu'l-mer'i delîlu 'aklihi*
[Kişinin arkadaşı, aklının göstergesidir.]

ḳ' Âl-ılan muşâhabet kııl kim
Düstür kişiye delîl-i 'aḳl

Sa' y kııl hem-demüñ eyü ola
Şâh-ı Baḥâ'dan eyle olmuş nakl

70. *Ḥavfu'llâhi yucelli'l-ḳulûbe*
[Allah korkusu kalbi cilâlar.]

Ḳorḳu Ḥaḳ'dan cilâ virür ḳalbe
Göñlüni ḥavf-i Ḥaḳḳ-ılan kııl pâk [F 120b]

Gözgü kim tolsa jengle andan
Kimse bir vech eylemez idrâk

71. *Ḥuluvvu'l-ḳalbi min melâ'î'l-kîsi*

[Kalbin aşırı dünya sevgisinden boş olması, kesenin dolu olmasından iyidir.]

Dime devletlü aña kim vardur
'İzz ü câh-ıla manşib u mâli

Kîsesi tolsa aḳça ile ne var
Yâd-ı Ḥaḳ'dan durur dili ḥâlî

72. *Ḥulûşu'l-vuddi min ḥusni'l-'ahdi*

[Sevginin samîmisi, ahdin güzelliğinden kaynaklanır.]

Düst-ı ḥâlîs ol durur ki kııla
Senüñ-ile müdâm 'ahde vefâ

Şıdḳ-ı ḳavl-ile müştahir ola
Kızbden eyleye müdâm ibâ

73. *Ḥayru'n-nisâ'î vedüdüñ velüdüñ*⁹⁹ [MK 157b]
[Kadınların en iyisi, kocasını çok seven ve doğur-
gan olanıdır.]

'Avretüñ yiğî ol durur ki ola
Sevici vü toğurucu vü latîf

95 yedüllüke 'ale'l-ḥayr] yuseddidüke ile'l-ḥayr F

96 yoğsa] yoğsa MK

97 kim] ki MK

98 ü] - F

99 ḥayru'n-nisâ'î vedüdüñ velüdüñ] ḥayru'n-
nisâ'îl-vedüdüñl-velüdü F

Hürdür bu ḥaşâyil-ile¹⁰⁰ eger
Hem şekil ola hem melîḥ ü 'afîf

74. *Ḥayru'l-mâli mâ unfiḳa fi-sebîli'llâhi te'âlâ*
[Malın hayırlısı Allah yolunda harcananıdır.]

Ol ki Ḥaḳḳ'ın yolında bezl itdi
Kendü mâlını kıldı fekr-i mâl [F 121a]

Mâlına mâlik ol durur ḥaḳḳâ
Yiridür dinse aña ḥayru'l-mâl

Ḥurûfu'd-Dâl¹⁰¹

75. *Devâ'u'l-ḳalbi er-rızâ'ü bi'l-ḳazâi*
[Gönül hastalığının ilacı, kazâyâ durur]

Ḳalbe dermân rızâ ḳazâyâ durur
Olmaz ol kim ki buldı göñli¹⁰² şaḳîm

Ne ki gelse ḳazâ-yı Ḥaḳ'dan bil
Ki budur resm ü¹⁰³ şive-i teslim

76. *Dâ'u'n-nefsi el-ḥuşu*
[Nefsin hastalığı hırstır.]

Hırşdur nefse bir devâsîz derd
Ḥaḳ budur kim ḥarişdür mağrûm

Hırs irmez nihâyete hergiz
Rızḳdur fi'l-ḥaḳîka ḥod maḳsûm

77. *Delîlu 'aḳlu'l-mer'i ḳavlühü ve delîlu aşlu'l-mer'i fi'uhü*¹⁰⁴

[İnsanın aklının göstergesi sözü; aslının göstergesi ise işidir.]

Kim senüñ kim bilinmeye ḥâlî
Ḳıl şî'ârından anuñ istidlâl

'Âḳıl-ise kelâmı¹⁰⁵ göḳçekdür
Aşlına hem delîl olur ef'âl

78. *Devâmu's-surûri bi-ru'yetihî'l-iḥvâni*

[Candan dostları görmek, sevincin devam etmesini sağlar.]

Kim ki her dem görür aḥıbbâyı
Ḥâḫrı her nefes olur mesrûr [F 121b]

Baḫtdan bir zamân ḥazîn¹⁰⁶olmaz
Ol bilür fi'l-ḥaḳîka ḳadr-i ḥuzûr

79. *Devletu'l-erâzîli âfetü'r-ricâlî*

[Rezil kişilerin makam sahibi olması, gerçek devlet adamlarının âfetidir.]

İre alçaḳlara çü manşib u câh
Erlere ol zamânda âfet irür [MK 157b]

100 ḥaşâyil-ile] ḥişâl-ile F

101 ḥurûfu'd-dâl] ḥarfü'd-dâl MK

102 göñli] ḳalbi MK

103 ü] - MK

104 delîlü aşlu'l-mer'i fi'uhü] delîlü aşlihi
fi'uhü MK

105 kelâmı] kelâm F

106 ḥazîn] ḥariş F

Devr mirrihe dönse gör ki nice
 ' Âlemün halkına kaşâvet irür

80. Devletü'l-mulûki fi'l-'adli

[Sultanların saltanatlarının devamı adalettedir.]

Pādşeh kim 'adâlet itdi şî'âr
 Aña dinür ki zıll-ı Sübhân'dür
 Devleti dâ'imâ mü'ebbeddür
 Zıll-ı Yezdân bu kavle bürhândür

81. Dâri men cefâke taħcılan

[Sana kaba davranana sen nazik davran, onu utandır.]

Her kişi k'ol saña cefâ kıldı
 Kıl müdârâ-y-ıla hacil anı
 K'ol hacâletde münfa' il olur
 Çok çeker 'âkıbet peşimânî

82. Dum 'alâ kazmî'l-gayzi tuħmedü 'avâkıbuke

[Öfkeni yutmaya devam et, sonun iyi olsun.]

Kevkeb-i burc-ı faızdan diñle
 Bir naşıhat ki ol durur bih-büd [F 122a]

Yud hışımuñı dâyimâ ki olur¹⁰⁷
 'Afv-i Hâkķ-ıla âhîrûñ maħmüd

83. Dînâru's-şahîbi hacêrun

[Pintinin altını, taş gibidir.]

Ťaşdur ehl-i buħ(u)lün altını
 Böyle irdi baña şahîh haber
 Zer ki bezl olmaya meşâlih-çün
 Hâk budur ki dinile¹⁰⁸ aña hacêr

84. Dînu'r-reculi hadîşubu

[İnsanın dini, sözüdür.]

Kişinün dîni sözidür¹⁰⁹ bi-şek
 Sa'y kıl ki dürüst ola dînün
 Kavluñ üzre müdâm ol şādķ
 Hüb eger ister-isen âyinin

Hürüfu'z-Zâl¹¹⁰

85. Zemmu's-şuħhi mine'l-iştigâli bihi

[Cimriyi kötölemek (gereksizdir; cimriliği, onun kötü huyuna karşılık olarak yeter) onunla meşgul olmaktadır.]

Hâbs itme baħil-i merdüdi
 Hayfdur k'olasın aña meşgûl

Anı ķo kendü hâliyle¹¹¹ ki ol
 Özi merdüddür¹¹² sözi mechül [MK 158a]

107 yud hışımuñı dâyimâ ki olur] hışımuñı yud
 ebed kim ol eyler MK

108 dinile] dinilür MK

109 sözidür] sözdür F

110 hürüfu'z-zâl] harfu'z-zâl MK

111 hâline] hâli-y-ile F

112 merdüddür] merdüd hem MK

86. Zebun vâhidun keşîrun ve elfu¹¹³ Ťâ'atin kalîlun

[Bir günah çok, bin ibâdet azdır.]

Ger günâhuñ birise hem çokdur
 Ťâ'atuñ ger biñ ola vardur az [F 122b]
 Ne-y-içün k'intikâma 'âcizsin
 Hâkķa kim¹¹⁴ çok durur tariķ-i niyâz

87. Zeri't-Ťâġi fi Ťuġyânihi

[Azgını, azgınlığı ile baş başa bırak.]

Ťâġiyi terk eyle Ťuġyânda
 K'anı hōd intikâm ider Ťuġyân
 'Âşiyi ma'şiyette terk eyle
 K'âhîr anı helâk ider 'ișyân

88. Zevâķatu's-selâfîni muħarriķatu's-şefeteyn

[Sultanların yemeğinden tatmak, dudakları yakar.]

Ol ki sultân Ťadar eger Ťatsân
 Ğâfil olma ki aġzuñı yâķar
 İsteme¹¹⁵ pādşehlerûñ ķurbûn
 Kim ki nâra ķarıb ola yanar

89. Zikru'l-evliyâ'i yunzîru'r-raħmete

[Evliyayı anmak, Allah'ın rahmetini indirir.]

Ķanda kim zikr-i evliyâ ola
 Anda¹¹⁶ rahmet nişâr ider raħmân
 Ger umarsân ki şâmil ola saña
 Anlaruñ zikrin eyle vird-i zebân

90. Zullu'l-mer'i fi't-tama'i

[İnsanın alçalması, aç gözlülüktedir.]

Kişinün zilleti Ťama' dandur
 Ťâmi' olma ki olmayasın h'âr [F 123a]
 Kim ki gül dirmegi heves kıldı
 Ol Ťama'dan aña irişür hâr

91. Zeliu'l-faķri 'azîzun 'inda'llâhi

[Yoksulluġu yüzünden deġer verilmeyen kimse, Allah katında deġerlidir.]

H'ârdur gerçi her nazarda müdâm
 Hâķ katında 'azizdür derviş
 Hâķ katında çü 'izzetûñ vardur
 Olma derviş faķrdan dil-riş

92. Zelaķatu'l-lisâni re'su'l-mâlî [MK 158b]

[Düzgün konuşma, sermayedir.]

Ger dilün Ťatlu-y-isa¹¹⁷ dimekte
 Vardur ol mâl gibi ser-mâye
 Sa'y eyle ki Ťatlu ola sözüñ
 Tâ bulasın murâddan vâye

113elfu] - MK

114 kim] hem MK

115 isteme] istese MK

116 anda] k'anda MK

117 Ťatlu-y-isa] Ťatlu ise MK

93. Zikru'l-mevti cilā'u'l-kulūbi

[Ölümü hatırlamak, kalplerin cilâsıdır.]

Jeng-i dünyā-y-ıla çü tolsa gönül¹¹⁸
Ölümün zikridür aña saykalKey muḳassī durur ğam-ı 'ālem
Kimse-y-ile bu sözde kıлма cedel**94. Zikru's-şebābi ḥasretum**[Gençliği anmak, elden kaçırılan bir nimete üzüлüp
yanmaktır.]Ḥasret-imiş yigitliğin yādi
Ārzū-y-ıla kıлма 'ömri tebāh [F 123b]Muğtenem bil şebāb eyyāmı
Andan öñdin k'ola 'aşā saña āh¹¹⁹**Ḥurūfu'r-Rā¹²⁰****95. Ru'yetu'l-ḥabibi cilā'u'l-ḳalbi**

[Dostu görmek, gönлün cilâsıdır.]

Ey ki bir ḥüb-rū¹²¹ ḥabībün var
Ḥoş tut anı ki oldı saña naşibEyleme bir nazar nazardan dūr
Rūşen ider gözi liḳā-yı ḥabib**96. Rā'i ebāke yerā'i ibnuke**[Babana saygı göster ki oğlun da sana saygı
göstersin.]Ger ri'āyet umarsañ oğlıñdan
Ḳıl ri'āyet sen evvel atayıTā ki oğlıñ göre bu üslūbi
İḥtiyār ide resm-i abāyı**97. Refāḥiyyetu'l-'aysi fi'l-emni**

[Hayatın refahı, emniyettedir.]

Lezzet-i 'āyşdur çü emniyyet
Ḥoş şafādur ger¹²² olasın me'münḲorḳağan'āyşdan şafā sürmez
Böyle aldum bu naḳlden mażmün**98. Rütbetu'l-'ilmi a'le'r-rutebi**

[İlim rütbesi, rütbelerin en üstünüdür.]

Pāye-i 'ilmdür 'ulūvv-i rüteb
Sa'y it virme elden ol pāye [F 124a - MK 159a]Bu cihānda seni 'aziz eyler
Ol cihānda daḫı virür väye**99. Rızḳuke yeḫlubuke festeriḫ**

[Rızkıñ seni arar, bulur; için rahat olsun.]

Çünki rızḳuñ seni ḫaleb eyler
Rāhat ol ki saña irür āḫirNe ḳadar ki cihānda dirisin
İrişür saña olmaz ol āḫer

118 tolsa gönül] tola dil MK

119 'aşā saña āh] saña aşā rāh MK

120 ḥurūfu'r-rā] ḫarfur-rā MK

121 ḥüb-rū] ḫürveş F

122 ger] ki MK

100. Resūlu'l-mevti el-vilādetu

[Ölümün habercisi doğumdur.]

Kim ki toğdı anadan ol sā'at
Ölmesinden¹²³ ḫaber virür ey yārBu 'alāmet yiter aña şāhid
Ki cihāna baḳıcaḳ¹²⁴ ağlar zār**101. Ru'ünātu'n-nefsi şa'buḫā**[Nefsin ahmaklığı, kendisine zorluk ve meşakkat
çıkarmasıdır.]Nefs-i ser-keş ki şa'b olur ḫāli
Ġılzet ol demde iḥtiyār eylerBir murādi ki fevt olur anuñ
Kişiyi şaḫt u¹²⁵ bī-ḳarār eyler**102. Rā'i'l-ḫaḳka 'inde galebāti'n-nefsi**[Nefsin galip olması durumunda, Hakk'ın emrine
riayet et.]Ḥaḳḳı eyle ri'āyet ol sā'at
Ki saña nefsi-şüm ḡalib olur [F 124b]Ġāzi dinür saña çü terk idesin
Ol hevāyı ki nefsi ḫālib olur**103. Rubbe şehveti sā'atin türüşu ḫuznen tavilan**[Nice şehvetler vardır ki bir anlıktır, ahirette verece-
ği gam ve pişmanlık çok uzundur.]Ey besā şehvet ola bir sā'at
K'āḫiretde¹²⁶ kişiyi ḡam uzanaBir dem-içün ne lāzım idersin
K'āḫiretde saña nedem uzana**104. Raḫima'lāhi emran tekelleme evsekete fe-selime**[Bilinçli konuşan ve susup dilin zararından kurtula-
na Allah rahmet etsin.]Raḫmet-i Ḥaḳ ola müdām aña
K'andan irmeye ḫaḳka hiç¹²⁷ zārSākit ola kelām-ı bātıldan
Söyleye çünki Ḥaḳ'dan ola ḫaber [MK 159b]**Ḥurūfu'z-Zā¹²⁸****105. Zini'r-ricāle bi-mevāzinihum**

[İnsanları kendilerine uygun terazilerle tart.]

Vezn miḳdārını¹²⁹ kişiniñ bil
Ki tefāvütle geldiler eşḫāsBu ḳaçan olısar ki ḳıymetde
Zeheb-ile berāber ola raşāş**106. Zaḫmetu's-şāliḫine raḫmetun**

[Salih kişilerin verdiği zahmet, rahmettir.]

123 ölmesinden] ölümünden MK

124 cihāna baḳıcaḳ] cihānda baḳıncaḳ MK

125 u] - MK

126 k'āḫiretde] āḫiretde F

127 ḫaḳka hiç] hiç ḫaḳka MK

128 ḥurūfu'z-zā] ḫarfuz-zā MK

129 miḳdārını] miḳdār her F

Çün şalâhuñ yolına kılduñ 'azm
N'ola ger irişe saña zahmet [F 125a]

Şalihüñ zahmeti çü rahmetdür
Saña Rahmân'dan irişür rahmet

107. Zelletu'l-'âkıf¹³⁰keşirun

[Akıllımın küçük hataları, büyük birer suç gibidir.]

Ġâfilüñ¹³¹ tayanacağı çokdur
Hağ'dan özge tayanmaz¹³² 'âkıf

Çünkü eşyâ Hağ-ıla kayımdür
Hağğ'a tayanmayan olur bâtil

108. Zuhdu'l-'âmmi¹³³muzilletün

[Cahilin sofuluğu, yoldan çıkarıcıdır.]

Her ne zâhid ki olmaya 'ilmi
Zühdi¹³⁴ anuñ¹³⁵ ider anı güm-râh

Mağsadı bilmeyen yakındür bu
Vâdi-i hayret içre azar¹³⁶ râh

109. Zâ'iru's-sulâni ke-zâ'iri'l-esedi

[Sultanı ziyaret eden, arslanı ziyaret etmiş gibidir.]

Ey ki şâha buluşmak¹³⁷ isterşey
Râst kurbet idersin aşlana¹³⁸

Țutuşundan şağın [kim] olma emîn
Țoğriya uy [da] uyma yalana

110. Zevâlu'l-'ilmi ehvenu min mevti'l-'ulemâ'i

[İlmin ortadan kalkması, bilginlerin ölmesinden daha ehvendir.]

'Âlimüñ mevti şa'bdur likin
Sehdür bulmaz-ise 'ilme revâc [F 125b]

Ger yimiş az olursa bir niçe gün
Ġam degül çün yirindedür ağac

111. Zuru'l-mer'a 'alâ ħadri ikrâmihî [MK 160a]

[Kişiyi, sana gösterdiği ikramına göre ziyaret et.]

Rütbetine göre ziyâret kıl
Her kişiye ki idesin ikrâm¹³⁹

'İzzet-ilen kaçan ber-â-ber olur
Cevher-i¹⁴⁰ lü'lü-y-ile nukre-i ħâm

112. Ziyâretu'l-ħabibi etrâ'u'l-maħabbetihî¹⁴¹

[Dostun dostu ziyareti, sevgiyi tazeler.]

130 âkıfı] Ġâfili F

131 Ġâfilüñ] 'âkıluñ MK

132 özge tayanmaz] özgeye tayanmaz F

133 'âmmi] 'âşî MK

134 zühdi] zühhd F

135 anuñ] âħir MK

136 azar] azdurur MK

137 buluşmak] buluşmağ MK

138 aşlana] arslana MK

139 Sözüñ aslı ile tercümenin uyumlu olması için mısraın "Her kişi ki ide sana ikrâm" biçiminde olması gerekir.

140 cevher-i] cevher ü MK

141 etrâ'u'l-maħabbetihî] izħârü'l-maħabbetihî MK

Düsta her nefes karib olmak
Tâze kılmağ durur tarîħ-i vidâd

Teşne-dil kim zülâle irişdi¹⁴²
Cânî âb-ı revândan¹⁴³ olur şâd

113. Zevâyâ'u'd-dunyâ meşħünetun bi'r-rezâyâ¹⁴⁴

[Dünyanın her köşesi sıkıntıyla doludur.]

'Âlemüñ güşeleri toldur
Her zamân bir muşbet-ile tolu

Pür durur zehrden bu tās-ı felek
Dem-be-dem saña içdirür tolu

114. Ziyâretu'z-žu'afâ'i mine't-tevâzu'i

[Zayıfları ziyaret etmek, alçak gönüllülüktendir.]

Žu'afâ-y-ıla hem-nişin olmağ
Kişinüñ şânına tevâzu' dur¹⁴⁵ [F 126a]

Anları kim ki eylese i'zâz
Kendü i'zâzına terâfu' dur

115. Ziyetü'l-bâħini ħayrun min ziyetü'z-ħâhiri

[İnsanın içinin süsü, dış yüzünün süsünden daha iyidir.]

Bâtınuñ zeyni¹⁴⁶ yeg çü zâhirden
Ne 'aceb k'ehl-i faħr geyse 'abâ

Öğren âb-i ħayâtadan luħfi
Menba'-ı cândur içi taşı ħara¹⁴⁷

Ĥurüfu's-Sin¹⁴⁸

116. Sü'u'z-ħanni mine'l-ħazmi

[Kötü zan, ihtiyatlı davranmaktan doğar.]

Hüş bâ' iş olur aña ki müdâm
İleden kişi bed-gümân¹⁴⁹ ola

Mer' i ide şerâyiħ-i ħıfzı
Yaramazdan aña emân ola

117. Surüruke bi'd-dunyâ ħurürun

[Dünya nimetleri ile sevinmen, boş şeylere güvenerrek aldanmandır.]

Dünye-i¹⁵⁰ düna şâd olma şağın
Ki sürürüñdür aña 'ayn-ı ħurür [MK 160b]

Bağlama aña dil¹⁵¹ ger isterşey
İki 'âlemde olasn¹⁵² mesrür

142 tâze kılmağ durur tarîħ-i vidâd / teşne-dil kim zülâle irişdi] teşne-dil kim zülâle irişdi / tâze

kılmağ durur tarîħ-i vidâd F

143 revândan] revândur MK

144 bi'r-rezâyâ] bi'z-zerâyâ F

145 kişinüñ şânına tevâzu' dur] ma'nâ yüzinde ol tevâzu' dur MK

146 zeyni] ziyetü F

147 ħara] vâ MK

148 ħurüfu's-sin] ħarfıus-sin MK

149 kişi bed-gümân] kişiye gümân MK

150 dünye-i] dîni F

151 aña dil] dil aña MK

152 olasn] olasnı F

118. Sū 'u'l-ḥulki vaḥsetün lā ḥalāse 'anhā⁵³

[Kötü huy bir vaḥsettir, ondan kurtuluş yoktur.]

Ḥulḳ-ı bedden kenāre eyle müdām
K'andan irür⁵⁴ kişiye çok vaḥset [F126b]Kim ki ol vaḥsete ḳarib olur
Dem-be-dem aña irişür deḫset**119. Sīretu'l-mer 'i tunbini' u 'an seriretihi**

[İnsanın ahlak ve davranışı, içinde gizli olanı haber verir.]

Şiret-i nev' ü ḫāli her kişinün
Virür anuñ aḫāletine haberHem aḫil ol-durur ki ma' nide
Andan irişmeye cihāna ḫarar**120. Selāmetu'l-insāni fi ḫıfzi'l-lisāni**

[İnsanın kurtuluşu, dilini tutmasıdır.]

Ey ki her dem selāmet isterseñ
Ḳavl-i bedden müdām ḫaḳla zebānKim ki dil bağladı yavuz sözden
Fi'l-ḫaḳıḳa dinür aña insān**121. Sādātu'l-ummetihi el-fuḳahā'u**

[Ümmetin uluları, din ālimleridir.]

Ümmet içre aña büyük dirler
Ki⁵⁵ ola ' ilm-i dinde dānāBilmeyen ' ilm-i dīni nā-dāndur
Ola⁵⁶ ḫikmetde ger ' Alī Sīnā**122. Sekretu'l-aḫibbā 'i sū 'u'l-ḥulki**

[Dostlarıyla iyi geçinemeyen, şarap sarhoşu gibidir.]

Düstlarla müdām ḫoş-ḫū ol
Ki budur resm ü⁵⁷ ḫive-i aḫbāb[F 127a]Kim ki aḫbāb-ıla bed-ḫüdur
Aña beñzer ki ola mest-i ḫarāb**123. Silāḫu 'z-zu'afā 'i ḫikāyetün**

[Zayıfların silāhi ḫikāyetir.]

Nā-tüvānuñ ḫikāyetinden ḳıl
ḫazer ey düst kim budur bih-büdOl ḫikāyet aña silāḫ durur
Tir-i āhi ḫadeng-i zehr-ālūd [MK 161a]**124. Sumuvvu'l-mer 'i fi't-tevāzu' i**

[İnsanın büyüklüğü, alçak gönüllülüktedir.]

Bulur aḫir ' ulüvv-i rif' at u cāḫ
O kişi⁵⁸ kim işi tevāzu' durOl ki dāyim tevāzu' itdi ḫi'ār
Ol tevāzu' aña terāfu' dur

153 'anhā] fiḫā F

154 irür] - MK

155 ki] ger MK

156 ola] olsa MK

157 ü] - MK

158 o kişi] ol kimün F

Ḥurūfu'ş-Şin⁵⁹**125. Şeynu'l-'ilmi eḫ-ḫalefu**

[İlmin ayıbı, ālimin öğünmesidir.]

Lāf urmak ' ulüm ' aybıdur
' Ālim oldur ki urmaya ol lāfḲatı mezmümdur⁶⁰ ḫurūr-ı ' ulüm
' İlme maḫrūr olma dime güzāf**126. Şerru'l-umūri eb'ādūhā mine'l-ḫayri⁶¹**

[İşlerin en kötüsü, hayırdan en uzak olanıdır.]

Yaramazdan beter ol emr durur⁶²
K'andan irāk ola ḫay(ı)r u ḫalāḫ [F 127b]Kim ki ol fi'lden ḫazer ḫılmaḫ
Ne ' aceb k' olmaya ol ehl-i felāḫ**127. Şuḫḫu'l-ḫaniyyi 'uḫūbetun**

[Zenginin cimriliği, kendisine bir azaptır.]

Bir⁶³ ḫani kim baḫil ola dāyim
Buḫli eyler anuñ dilin⁶⁴ mecrūḫḫoş-dil olmaz cihānda bir sā' at
Buḫldür aña bir ' azāb-ı rūḫ**128. Şeybuke nā'ike**

[Saç ve sakalın ağarması, ölümün habercisidir.]

Pirlik mevtden haber virür
Ṭoḫrı budur didüm saña ḫāliPir kim ḫam olur işāretdür
Aña k'ola⁶⁵ rükū' dan ḫālī**129. Şifā'u'l-cenāni ḫırā'atu'l-Ḳur'āni**

[Kur'an okumak, gönüllerin şifasıdır.]

Ey ki gönülün günehden oldı mariz
Virde eyle tilāvet-i Ḳur'ānḫāfız-ı dinden çü naḳl oldı
Ki ḫırā'at durur şifā'²-i⁶⁶ cenān**130. Şaḫḫun ḫaniyyun eḫḫaru min faḫḫirin ḫaḫiyyin**

[MK 161b]

[Cimri zengin, cömert yoksuldan daha yoksuldur.]

Buḫli olan egerçi varlıdur
Çünki buḫl-ile⁶⁷ imtizācı var [F 128a]Şaḫḫı olan faḫḫirden anuñ
Şübhesüz artuḫ iḫtiyācı var**131. Şartu'l-ülleti terku'l-kulfeti**

[Dostluğun şartı, yapmacık tavırları terk etmektir.]

Geç tekellüfden ey refiḫ müdām
Ki degül ḫüb ḫive-i külfet

159 ḫurūfu'ş-şin] ḫarfu'ş-şin MK

160 mezmümdur] mezmüm durur MK

161 mine'l-ḫayri] - MK

162 emr durur] emrdür MK

163 bir] her MK

164 dilin] dili F

165 ola] ol MK

166 şifā'²-i] şifā'²-yi MK

167 buḫl-ile] buḫl-ilen MK

‘ Âdet eyle tekellüfün terkin
Ki tekellüfle hoş degül ülfet

132. Şerru'n-nâsi men tayakkühi'n-nâsu

[İnsanların kötüsü, şerrinden herkesin sakındığı kimsedir.]

Ol kişiden beter cihânda degül
K'andan ider müdâm il perhiz

Âdem oldur ki mahz-ı hayr ola¹⁶⁸
Cümle ef' âli ola lutf-âmiz

Ḥurūfu'ş-Şād¹⁶⁹

133. Şıdku'l-mer'î necâతుہ

[İnsanın doğruluğu, kurtuluşudur.]

Şıdkdan her kişi necât bulur
Şıdkdur ol ki reh-ber-i dindür
Buldı dünyâ vü âhiretde necât
Ol kişi k'aña şıdk âyindür

134. Şıḥhatu'l-bedeni fi'ş-şavmi

[Bedenin sağlığı oruçtadır.]

Ey ki cismün gıdâdan oldı mariz
Şavm tut gerçi ed-devâ'un mür [F 128b)

Kıl gıdâdan tehî anı¹⁷⁰ nice gün
Gör ki nice şafâdan olur pür

135. Şabruke yürüŝu'z-zafere

[Sabrın seni muzaffer kılar.]

İrişesin murâduña âḥir
Ey ki miḥnet güninde şabruñ var
Şiddet-i deydde kıldı şabr dıraḥt
Ḥurrem ü sebz oldı faşl-ı bahâr

136. Şalātu'l-leyli bahâ'u'n-nehâri

[Gece namazı gündüzün güzelliğidir.]

Zulmet-i şebde ol¹⁷¹ ki kıldı namâz
Günde bâ-nür u bâ-ziyâ olur [MK 162a)
Kim ki bâtında Ḥaḥḥ'ı zikr itdi
Zâhiri ḥüb hoş şafâ olur

137. Şāḥibu'l-aḥyāri te'minu'l-eŝrāra

[İyilerle dost olan, kötülüklerden emin olur.]

Ol ki ' âlemde çok durur ḥayrı
Olur eŝrardan müdâm emin

İki ' âlemde emn bulmaz¹⁷² ol
Ki olur yaramaz ḥiŝâle kar'ın

138. Şamtu'l-cāhili setruḥū

[Cahilin susması, cehaletini gizler.]

Her kişi k'ola ' ilmden ' âri
Ṭınmamaḥlık ' uyübimî örter [F 129a)

168 âdem oldur ki mahz-ı hayr ola] oldur âdem ki
ḥayr-ı mahz ola MK

169 ḥurūfu'ş-şād] ḥarfūş-şād MK

170 tehî anı] anı tehî MK

171 ol] her MK

172 bulmaz] olmaz F

‘ İlmün ola tekellüm eyle müdâm
Soy yimiŝi ki lezzeti artar

139. Şılı'l-erḥāme yukŝeru ḥaŝmeke

[Akrabalarını ziyaret etmen, seni dert ve üzüntülerden uzak tutar.]

Akrībāya muḥārenet göster
Ki şıla çok ider senün ḥaŝemün

Anlara çün qarīb olursan sen¹⁷³
Dilden olur ırâk dert ü gamuñ

140. Şalāḥu'l-mer'î fi'l-vera'î ve fesādūhu fi'ṭ-ṭama'

[Kişinin düzelmesi takvada, bozulması tamahtadır.]

Her kişünün şalāḥı oldur kim
Yaramazlıḥdan ictināb itsün

Ol ki ister ki ḥ'ār olmaya ḥiç
Ṭama' uñ terkin iktisāb itsün

Ḥurūfu' ḍ -Ḍād¹⁷⁴

141. Ḍalle sa'ye men recā ḡayru'llāhi

[Allah'tan başkasından ümit edenin çalışması batıldır.]

Ol ki ümmid bağladı ḡayra
Sa'yi kem oldı dilegi bāṭıl

Ol ki Ḥaḥḥ'a ümidvār oldı
Kendü ümmidine¹⁷⁵ olur vāŝıl

142. Ḍamina'llāhu rızka kulli ahadin

[Allah, herkesin rızkına kefilidir.]

Ġam yime rızḥ-çün¹⁷⁶ ki ' âlemde
Cümleñün rızkına Ḥaḥḥ oldı zāmīn [F 129b)

Ol ki sa'yinden i' tiḳād itdi
Varımış fi'l-ḥaḥḥa ol bi-dīn [MK 162b)

143. Ḍarbu'l-ḥabibi evca' un

[Dostun vuruŝu, düşmanınkinden daha acıdır.]

Düŝtuñ ṭa' nı derdi¹⁷⁷ artuḥdur
Ġam degül ṭa' n urursa biḡāne

Cisme eyler eŝer ' adūnuñ oḳı¹⁷⁸
Dil-berün tir-i ḡamzesi cāne

144. Žiyā'u'l-ḡalbi min ekli'l-ḥelāli

[Helâl yemek, kalbi nurlandırır.]

Ḡalbe virür žiyā gıdā-¹⁷⁹ ḥelāl
Ol žiyādan derün ḡülŝen ider

Ger ḥarām ola ilüñ âhından
Ḥazer ki kim derünü¹⁸⁰ külhan ider

173 sen] - MK

174 ḥurūfu'ḍ-ḍād] ḥarfūḍ-ḍād MK

175 ümmidine] ümmizine F

176 rızḥ-çün] rızḥ için MK

177 ṭa' nı derdi] ṭa' nı derd F

178 eyler eŝer ' adūnuñ oḳı] eyler ' adūnuñ oḳı eŝer MK

179 gıdā-i] gıdā-yı MK

180 derünü] derün F

145. Darbu'l-lisāni eşeddu min ta'ni'l-sināni
[Dil yarası, mızrak yarısından daha acıdır.]

Her cerāhat ki cisme iriše ol
Oñulur gerçi k'ola ta'n-i sinān

Likin oñulmaz ol cerāhat kim
Anı mecrūh kılmış ola zebān

146. Dalle¹⁸¹ men rakene ile'l-eşrāri
[Kötülere eğilim gösteren sapıtır.]

Ol ki tayandı ehl-i şerre yakın
Özi güm-rāh oldu 'ömri tebāh [F 130a]

Ol ki¹⁸² güm-rāh olana tābi' olur
Şübhesüz ol dağı olur¹⁸³ güm-rāh

147. Dıyķu'l-kalbi eşeddu min dıyķi'l-yedi
[Gönül darlığı, el darlığından daha sıkıntı vericidir.]

Ger elūñ tar olsa gam yimegıl
Sahtdur ğamdan ola göñlūñ tar

Teng-dil olduĝı için ğonce
Hārdadur¹⁸⁴ hevāda serv ü çenār

148. Dāķatu'd-dunyā 'āle'l-mutebāĝizāne
[Kin ve düşmanlık güdene dünya dar olur.]

Tar¹⁸⁵ olur ehl-i buĝza yir yüzi
Hiç bulmaz cihānda ol me'men

Hikmet oldur ki buĝzi ucından
Cümle 'ālem āna olur¹⁸⁶ düşmen

Hurūfu't-tā¹⁸⁷

149. Tābe men vaktu¹⁸⁸ veşeķa bi'llāhi [MK 163a]
[Allah'a güvenenin vakti güzel geçer.]

Hoş feraħ oldu¹⁸⁹ ol ki Allāh'a
Baĝladı göñli üstüvār oldu

Ğayrdan¹⁹⁰ kesdi kıldı kaç'-ı ümüd
Haķķ'a tayandı pāydār oldu

150. Tūbi li-men ruzıķa bi'l-'āfiyetihī
[Saĝlıkla rızıklandırılan kimseye ne mutlu.]

Ey hoş ol¹⁹¹ kim ki rızķ virildi
'Āfiyetde vü hiç yimedı gam [F 130b]

Ni'meti üzre özge ni'metdür
Haķķ'dan oldu āna mezid kerem

151. Tūlu'l-'umri ma'a't-tā'ati min ħal'i'l-enbiyā'ı
[İbadetle geçirilen uzun ömür, Allah tarafından verilen peygamber elbisesidir.]

181 dalle] dā MK

182 ol ki] dil MK

183 ol dağı olur] oldu ol dağı MK

184 hārdadur] hāradur MK

185 tar] dar F

186 āna olur] olur āna MK

187 hurūfu't-tā] harfu't-tā MK

188 vaktü] - F

189 oldu] buldı MK

190 ğayrdan] ğayrıdan MK

191 ol] - MK

Ol ki buldı cihānda 'ömr-i dirāz
Tā'at-i Haķķ'dan olmadı 'ārı

Enbiyānuñ libāsidur ol 'ömr
K'āna geydürdi ħazret-i Bārı

152. Tāle 'umrü men kaşura ta'abuhü
[Az meşakkat çekenin ömrü uzun olur.]

Uzadı 'ömrü ol kişinūñ¹⁹² kim
Küteh oldu meşakkat ü ta' bı

Likin ol kim meşakkat-ıla geçer
Az görünür budur anuñ sebebi

153. Tālebu'l-edebi evlā min tālebi'z-zehebi
[Edep istemek, altın istemekten daha iyidir.]

Edebe tālib ol ki ma'nide
Bu durur bu cihānda hüsni-tāle

Şübhesüz yeg durur zehebden ol
Ki zeheb dükenür dükenmez edeb

154. Tā'atu'l-'aduvvi helākun
[Düşmana boyun eğmek ölümdür.]

Haķķ'a uy uyma düşmene ey düst
Kim ki uydı 'adūya oldu helāk [F 131a]

Nefsūñ ucından olma Haķķ'dan dür
Ger bu ma'nāyı eyledūñ¹⁹³ idrāk

155. Tā'atu'llāhi ğanimetun
[Allah'a itaat ganimettir.]

Tā'at-i Haķķ'ı muĝtenem bil kim¹⁹⁴
Bu durur ey refiķ rāh-ı necāt [MK 163b]

Tā'at oldur ki nefse uymayasın
Haķ için¹⁹⁵ ola kıldıĝuñ¹⁹⁶ ħasenāt

Hurūfu'z-Zā¹⁹⁷

156. Zālāmetü'l-mazlūmi lā-yuzı'ı
[Mazlumun şikayeti kaybolmaz.]

Ol ħarañluķ¹⁹⁸ ki zulmden¹⁹⁹ ola
Şamma kim²⁰⁰ devr anı hebā eyler

Dūd²⁰¹ bir ħāneden yayılsa [kim]
'Āķıbet bir yiri ħara eyler

157. Zulmu'z-zālīmi yeķūdühü ile'l-helāki
[Zalimin zulmü, kendisini ölüme sürükler.]

Zālīmūñ zulmi ğoresin āĝır
Çeker ol yire k'ide anı helāk

192 'ömrü ol kişinūñ] ol kişinūñ 'ömrü MK

193 eyledūñ] eyledūñse MK

194 kim] ki MK

195 haķ için] haķķ-içün F

196 kıldıĝuñ] itdüĝūñ MK

197 hurūfu'z-zā] harfu'z-zā MK

198 ħarañlık] ħarañluķ MK

199 zulmden] zulmetden MK

200 kim] ki MK

201 dūd ki] MK

Çünkü zulmetden aHz olındı²⁰² zulm
Zulme girme vü kıl anı idrâk

158. Zama' u'l-mâli eşeddu min zama' i'l-mâ i'²⁰³
[Aşırı mal özlemi, susuzun su özleminden daha ya-
kıcıdır.]

Âteş-i şevk-i mâl gönlünüde
Ey ki var bil 'at(a)şdan anı beter [F 131b]

Âteş-i âb şevki²⁰⁴ bir demdür
'At(a)ş-ı mâl²⁰⁵ iki cihânda²⁰⁶ yaçar

159. Zillu's-sultâni ke-zillu'llâhi
[Sultanın gölgesi, Allah'ın gölgesi gibidir.]

İlticâ eyle sâye-i şâha
Ey ki gönlün diler belâdan amân

Emrine ol muî' ü baş çekme
Zill-ı Hâk'dur çü sâye-i sultân

160. Zulmetu'z-zulmi tazallumi'l-îmân
[Zulmün karanlığı, imânı karartır.]

Ger dilerseñ necât bulmağ-ıçun
Ola 'adlün çerâğı nûrânî

Âh-ı mazlûmdan hâzer eyle
K'örter ol düd-ı şem' -i imânî

161. Zillu 'umri'z-zâlimi kaşırın
[Zâlimin ömrünün gölgesi kısıdır.]

Zâlimün zill-ı 'ömri kütehdür
Böyle virdi haber şıdık-ı habîr
Ger dilerseñ ki 'ömrün ola dirâz
'Adl kıl hem didi Emîr-i kebîr [MK 164a]

162. Zillu'l-kerîmi fesîpun
[Cömert insanın gölgesi geniştir.]

Ehl-i cüduñ güneş gibi irişür
Sâyesi vüs'at-ıla zerrâta [F 132a]

Nef i irmez le'îmün ehl-i dile
'Aks virmez zâlâm mir'âta

163. Zillu'l-a'veci a'vecun²⁰⁷
[Eğrinin gölgesi de eğridir.]

Egrinün sâyesi durur egri
İsteme egriden tarîk-i bihi

Egrinün gölgesine beñzer hâr
Râstuñ sâyesine serv-i sehi

Ĥurûfu'l-^c Ayn²⁰⁸

164. 'İş kani'an tekun meliken
[Kanaat et, padişah gibi rahat yaşa.]

202 olındı] oldı F

203 mâ'ı] mâli MK

204 şevki] şevk F

205 mâl] âb MK

206 cihânda] cihânî MK

207 a' veci a' vecün] a' reci a' recün F

208 ĥurûfu'l-^c ayn] ĥarfu'l-^c ayn MK

Her kişi ki²⁰⁹ kanâ' at itdi şî'âr
Yaraşur dir-iseñ aña ki melik

Ehl-i derk eylemez tama' hergiz
Tama' eyler kişiyi ehl-i derek

165. 'Aybu'l-kelâmi faviluhü
[Sözün ayıbı, uzunluğudur.]

Muhtasar eyle sözi ey hem-dem
'Aybdur sözde uzadan²¹⁰ güftâr

Hâcetün ħadarıyla söyle süĥan
Guft-lan ili eyleme âzâr

166. 'Uluvvu'l-himmeti mine'l-îmâni
[İyilik etmek, imândandır.]

Himmet-i 'âlî durur²¹¹ imândan
Sa'y kıl himmetün ola 'âlî [F 132b]

Ol ki irdi bu pâyeye²¹² buldı
İki 'âlemde 'izz ü iĥbâli

167. 'Aduvvu'l-âkıli ĥayrun min şıddıki'l-câhili
[Akıllı düşün, câhil dosttan daha iyidir.]

Kişinün düşmeni ki 'âkil ola
Yegdür aña şadîk câhilden

'Âkıl-ilen müdâm me'nüs ol
Zarar irmez çü zât-ı kâminden

168. 'Ustru'l-mer'î muĥaddimetu'l-yusrı[MK 164b]
[Zorluk, kolaylığın öncüsüdür.]

Teng-dil olmağıl meşakĥatdan
Çün irür yüsr şoñra ne ğamdur

Bu cihânün meşakĥatın gör kim
Râhat-ı 'uĥbâya muĥaddemdür

169. 'Aleyke bi'l-ĥıfzi düne'l-cem' fi'l-kutubi
[İlim ezber etmek, kitap biriktirmekten üstündür.]

Ĥoş naşîhat olur saña diñle
Ey ki gönlün diler tarîk-i şavâb

Kesb-i 'irfânda 'ilmün ezber kıl
Ĥıfz'dur mu'teber ne cem' -i kitâb

170. 'Aĥıbe külli leylin yevmün
[Her gecenin bir gündüzü vardır.]

Zulmet-i ğamda nâ-ümîd olma
Ey ki gönlün elemden oldı tar²¹³ [F 133a]

Şâd ol kim irür feraĥ âĥîr
Giceden şoñra irişür çü neĥâr

Ĥurûfu'l-Ġayn²¹⁴

171. Ġanime men selime

[Dünya zahmetinden selâmete eren, ganimete erer.]

209 ki] ki ol F

210 uzadan] uzun MK

211 'âlî durur] 'âlidür çü F

212 pâyeye] pâye F

213 tar] ĥâr MK

214 ĥurûfu'l-Ġayn] ĥarfu'l-Ġayn MK

Hoş ganimetli kimsedir ol kim
Niçe gün bu cihānda oldu muğkim

Nefs şerrine hiç uğramadı
Hādişāt-ı cihāndan oldu selim

172. Ğalā kıdru 'l-mütevekkilīne

[Allah'a tevekkül edenlerin değeri yüksektir.]

Kim ki kıldı tevekkül Allāh'a
Kıdr kıdri-y-ile anuñ kaynar

Ol kişi kim iraqdan isteye²¹⁵ şu
Kanda ol kim evinde şu kaynar

173. Ğamretu 'l-mevti ehvenu min mücāleseti men lā tehvā kılbuke²¹⁶

[Ölümün şiddeti, sevilmeyen kişiyle arkadaşlık etmekten daha hafiftir.]

Mevtūñ esrükliğı kolayrakdur
K'olmaya hem-nişin-i hātır-ı ğāh

Kimse kim²¹⁷ istemez gönül anı
Terk kı l k'eylemeye 'ömri tebāh

174. Ğulāmın 'ākılun hayrun min şeyhün cāhilin

[Akıllı genç, cāhil yaşlıdan daha iyidir.]

Ma' rifet şivesin şī'ār eyle
Böyle nakl oldu mīr-i kāmilden [F 133b - MK 165a]

Tıfl kim 'ākıl ola vü dānā
Yigrek olur o pīr-i cāhilden

175. Ğābe hazzu men ğābe nefsuñu

[Kişinin hazzı, ancak nefsi yok olursa ortadan kalkar.]

Böyle buyurdu nuṭq-ı dil-keş ile
Ol ki anuñ kelāmıdır şāyib

Kişinüñ hazzı ğāyib olur eger
Nefs²¹⁸ ola cihāndan ğāyib

176. Ğadereke men delleke 'ale 'l-isā 'eti

[Sana kötülük eden kişi, seni kötülüğe sevkedendir.]

Ol kişi kim delālet itdi saña²¹⁹
Yavuz işe saña cefā kıldı

Seni mahrūm kıldı iñsāndan
Rūzgāruñ sentüñ²²⁰ hebā kıldı

177. Ğaşseke men sañhātake²²¹

[Bātül ile seni öfkeleniren, senin hakikati görmeni engeller.]

Ķalblıķ kıldı ol kişi ki seni
Eyledi bātül-ıla hışm-ālūd

Ķaķ budur k'idesin hāzer andan
K'ehl-i hilmün kıtındadır merdūd

215 isteye] ister MK

216 kıalbüke] - MK

217 kim] ki F

218 nefis] nefsi MK

219 saña] seni F

220 sentüñ] seni F

221 Sözüñ aslı " Ķaşseke men sañhātake bi'l-bātül-ıla" şeklindedir.

178. Ķaźabuke 'ani 'l-ħaķķi ħamāķatun

[Cāhillikle Ķaķķ'a öfkelenen kişi, ahmaktır.]

Ķatı aħmaķdur u sefih²²² ol kim
Cehlden Ķaķķ'a Ķaşmñak ola [F 134a]

Fi'l-meşel ger muñiñle yunsa²²³
Bu güneñden 'aceb²²⁴ ki pāk ola

179. Ķanīmetu 'l-mu 'min²²⁵ vicdānu 'l-ħikmeti

[Müminin ganimeti, hikmeti bulmaktır.]

Muğtenem bil ma' arif ü²²⁶ 'ilmi
K'ehl-i imāna ol ganimetdür

Kim ki 'ilm-ile muttaşif oldu
Ķavli vü fi'li 'ayn-ı ħikmetdür

Ķurūfu 'l-Fā²²⁷

180. Fe-ezmen zafere bi' d-dīni

[Dindar olan, kurtulmuştur.]

Oldı pīrüz²²⁸ [u] nik-bağt ol kim
Dinilen buldı bu cihānda zāfer

Ol cihānda dağı emīn oldu
Ķülşen-i cennet oldu aña maķar [MK 165 b]

181. Fağru 'l-mer 'i bi-fazlıñi evlā min fağribi bi-aşlıbi

[İnsanın, iyiliğı ile övünmesi, soyuyla övünmesinden daha iyidir.]

Ma' rifete tafāhur eyle eger
İdesin k'ol²²⁹ nesebden evlādur

Aşlıdan bilme belki fazıla gör
İsi'ye mesned-i felek cādur

182. Feleheke 'alā Ķaşmike fi 'l-iħtimālī²³⁰

[Zorluklara katlanman, düşmanımı yenmendir.]

Her kimün kim taħammüli vardur
Ķaşmına ol bulur müdām zāfer [F 134b]

Kim ki sedd oldu ol taħammüde
Cümle a' dāya oldu İskender

183. Fi 'lu 'l-mer 'i yedullu 'alā aşlıbi

[Kişinin işi, aslının göstergesidir.]

Ol kişinün ki aşlı bilmeyesin
Ķarekātından eyle istidlāl

Ger aşıl ola fi'li²³¹ gökcekdür
V'er aşıl olmaya²³² hem andan āl

222 aħmaķdur u sefih] aħmaķ sefih durur MK

223 yunsa] yuna F

224 'aceb] şanma MK

225 mü 'mini] mü 'mini min MK

226 ü] - F

227 hurūfu 'l-fā] Ķarfı 'l-fā MK

228 pīrüz] perviz F

229 k'ol] ol F

230 feleheke 'alā Ķaşmike fi 'l-iħtimālī] feleceke Ķaşmike bi 'l-iħtimālī MK

231 fi'li] fi'li F

232 olmaya] olmadı MK

184. Fikâku'l-mer'î fi's-şıdkı

[Kişinin kurtuluşu, doğruluktur.]

Şıdk-ı kavlı-ile müstehir ol kim
Toğrılıktan kişi olur âzâd

Bâd-ı deyden hâzân olur diken
Serv-i âzâda irmez âfet-i bâd

185. Fi kullî kalbin şughîn

[Her gönlün meşgul olduğu bir şey vardır.]

Her gönülden²³³ bir arzû kopar
Kimi deynn ister ü kimi dînâr

Tâlib-i deyni vuslat-ı dirhem
'Âşıkun gönlü gülşen-i dîdâr

186. Fesedet ni' metuhû men keferehâ

[Verilen nimete şükr etmeyenim nimeti kesilir.]

Ey ki²³⁴ bugün cihânda mün' amsın
Şükr kıl kim mezîd ide Raḥmân [F 135a]

Gizleme ni' metuhû şâkir ol
Ki ider ni' meti hebâ küfrân

Ḥurûfu'l-Kâf²³⁵**187. Kavlu'l-mer'î yuhbiru 'ammâ fi kalbihî**

[İnsanın sözü, kalbinde olan şeyi haber verir.] [MK 166a]

Her kişinün sözi beyân eyler
Gön(ü)lünde²³⁶ olan kamu hâli

Zâhir evşâfi şîşenün görünür²³⁷
Taşrasından derün²³⁸ aḥvâli

188. Kâbulu'l-ḥaḳki mine'd-dîni

[Hakk'ı kabul etmek dindendir.]

Ol kişi kim kâbul ider Ḥaḳk'ı
Ḥalḳun içinde ol durur dîndâr

Kim ki bâḫil yolına uğramadı
Reh-beri²³⁹ dîn oldı olmadı ḥâr

189. Kuvvetu'l-kalbi min şîḫhati'l-îmân

[Kalbin kuvveti, imanın sağlamlığındandır.]

Güçlüdür gönlünün dıraḫtı²⁴⁰ anuñ
Ki şaḫîḥ ola anuñ²⁴¹ imânı

Ol ki gönlü hevâya tâbi' dūr
Koparur ma' şîyet yili anı

190. Kâtilu'l-ḥarîşi ḥurşuhû

[Hırslıyı öldüren, hırslıdır.]

233 gönülden] gönülden F

234 ki] - MK

235 ḥurûfu'l-kâf] ḥarfı'l-kâf MK

236 gönülünde] ki gönlünde MK

237 zâhir evşâfi şîşenün görünür] zâhiren şâfi
şîşenün gözükür F

238 derün] derün F

239 reh-beri] reh-ber F

240 dıraḫtı] dıraḫt F

241 anuñ] aḫl F

Her kişi kim ḥarîş ola bi-şek
Ḥırş âḫir helâk ider anı [F 135b]

Kim ki müstesḳi ola şu içmek
Bir gün anuñ yire döker ḳanı²⁴²

191. Kıymetu'l-mer'î mâ yuḫsinuhû

[İnsanın değeri, güzel bildiği şey kadardır.]

Zîb virür kişiye kıymetde
Ki ola 'ilm ü ḫulḳ âña âyin

Ḥâr u ḥas ḥârdur nazarda müdâm
Yire tezyîn virür gül-i nesrîn²⁴³

192. Ḳarînu'l-mer'î delîlu dînihî

[Kişinin yakını, dininin göstergesidir.]

Her kişinün muşâhibinden bil
Ki nedür râh-ı mezheb ü dîni

Her ne vechile k'ola andan bil
Râh u resm ü²⁴⁴ ḫarîḳ ü âyîni

193. Ḳurbu'l-eşrâri mazarratun

[Kötülere yakın olmak, zararlıdır.]

Ehl-i şerre muḳârin olma ḫaḳın
K'ehl-i şerden irür kişiye zarar [MK 166b]

Olma âb u hevâ-yı²⁴⁵ nefse ḫarîb
K'oda olan ḫarîb cism²⁴⁶ yaḫar

194. Ḳasvetu'l-kalbi mine's-sîba'î

[Kalbin kasveti, katılgı, acımasızlığı tokluklandır.]

İmtilâdan dile ḫasâvetdür
Andan irmez derüna zevḳ u şafâ [F 136a]

Ḥâr u ḫasdan çü pür ola ḥâne
Nürdan hiç irmez âña ziyâ

195. Ḳadru'l-mer'î mâ yuhimmuhû

[İnsanın değeri, himmeti kadardır.]

Eyleme i' tîbâr her kişiye
Gerçi kim mâl u şevketi vardur

Nazar-ı himmet-ile baḳ âña kim
Himmete göre ḫaymeti vardur

Ḥurûfu'l-Kâf²⁴⁷**196. Kâfirun şaḫîyyun ercâ fi'l-cenneti min muslimin şaḫîḫin**

[Cimri müminden çok, cömert kâfirin cennette olması umulur.]

Kâfir olan kişi çü²⁴⁸ ola kerîm
Gerçi kim küfrî ola cävîdi

Müslim olan baḫılden anuñ
Artuḳ²⁴⁹ olur cinâna ümmîdi

242 ḳanı] anı F

243 gül-i nesrîn] gül ü nesrîn MK

244 resm ü] resmî MK

245 hevâ-yı] hevâya MK

246 cism] cismi MK

247 ḫurûfu'l-kâf] ḫarfı'l-kâf MK

248 çü] çün MK

249 artuḳ] artuḡ MK

197. Kefā bi'ş-şeybi dā'an

[İhtiyarlık, insana dert olarak yeter.]

Pirlik bir maraz durur mesmüm
Kimse ile bu sözde kıлма cedel
Erzel-i 'ömre kim ki yitişdi
Nüş-dârürdür aña zehr-i ecel

198. Kefā li'l-ḥasüdi ḥaseduhü

[Hasetçiye hasetliği yeter.]

Ol kişi kim ḥasüd ola ḥalka
Ol ḥased aña intikām eyler [F 136b]

Bir marazdur ḥased ki şāhibine
Şıḥhat u 'āfiyet ḥarām eyler

199. Kemālu'l-'ilmi fi'l-ḥilmi

[İlim, iyi huy ile olgunlaşır.]

'Ālim oldur kemāl-i²⁵⁰ fażl-ıla
Ḥilmle zīb vire ol hüneri

Ol şecerden ne ḥāşıl olur kim
Gölgesi ola olmaya şemeri [MK 167a]

200. Kefāke min ['uyübü'd]-dunyā en lā-tübķā

[Dünyanın ayıplarından -biri olarak- fāni oluşu sana yeter.]

Dünyenün 'aybı bu kadar yiter
K'eylemez ol gedā vü şāha beķā
'Aybsuz olur-ıdı gülşen-i dehr
Bād-ı deyden ger olmasaydı hebā

201. Kefāke hemmen 'ilmuke bi'l-mevti

[Öleceğini bilmenin kaygısı, sana yeter.]

Ölüme ğam yiter delilün eger
Fehm iderseñ delilin medlül
Kim ki itmedi andan istidlāl
Aña ma'lüm olmadı meçül

202. Kemālu'l-cüdi el-i'tizāru minhu

[Cömertliğim en olgunu, özürle ve nezāketle sunulandır.]

Cüdüñi 'özrlen müzeyyen kıl
Ki kerem şivesi mezid olur [F 137a]

Kim ki bu şiveyi şi'ār²⁵¹ itdi
Cümle-i ḥalkdan ferid olur

Ḥurūfu'l-Lām²⁵²**203. Leyse li-sultāni'l-'ilmi zevālan**

[İlmin otoritesi, yok olmaz.]

'Ālimün şevketi yile varur
Gerçi kim mesned-i Süleymāndur
'İlm sultānına²⁵³ zevāl irmez
Ki cihān cism ü 'ilm aña cāndur

250 kemāl-i] kemāl ü MK

251 şi'ār] mezid MK

252 ḥurūfu'l-lām] ḥarfü'l-lām MK

253 sultānına] sultān ise MK

204. Leyyinu'l-kelāmi kaydu'l-ḥulübü

[Yumuşak söz, kalplerin bağıdır.]

Bende ider cihāni lutf-ı kelām
Hem budur fi'l-ḥaķıķa kayd-ı ḥulüb
Dāne-i murg-ı rūḥdur güftār
Her dem olur anuñla şayd-ı ḥulüb

205. Leyyin kavleke tuḥabbib

[Yumuşak söz söyle ki sevelsin.]

Nerm ü²⁵⁴ dil-keş ola eger ḳavlün
Cümle ḥalka sözüñ olur maḥbüb

Bir yemişün ki ḥüb ola dadı
'Ālemün ḥalkına olur merğüb

206. Leyse 'ş-şeybu mine'l-'umri

[Yaşlılık, ömürden sayılmaz.] [MK 167b]

'Ömrden şayma pirlük eyyāmın²⁵⁵
K'olur efsürde zevķ u ḥiss ü²⁵⁶şafā [F 137b]

Çār faşl gerçi 'ömrden şayılır
Ḳaçan olur bahār bigi²⁵⁷şitā

207. Leyse li'l-ḥasidi rāḥatun

[Hasetçi, rahat edemez.]

Her kişi kim ḥasüd ola bulmaz
Rāḥat-ābād u 'ömrde sāḥat
Çünkü görmez cihānda rāḥat ḥiç
Şübhesüz mevtdür aña rāḥat

208. Lebsu 'ş-şubreti mine'r-ru'üneti

[Şöhretin elbisesi, ahmaklıktır.]

Şöhretün lebsi çün ḥuşunetdür
İsteme k'olasın cihānda şehir
Kim ki meşhür oldı 'ālemde
Nefs-i mağrür oldı aña emir²⁵⁸

Ḥurūfu'l-Mim²⁵⁹**209. Men 'alet himmetuhü fāle humümuhü**

[Yüce ideal sahiplerinin kaygıları uzun sürer.]

Her kimün kim 'uluvv-i himmeti²⁶⁰ var
Uzanur her zamān cihānda ğamı

Nazar-ı şefkat-ıla ile baķsan²⁶¹
Ĝam kim olmaz dilinde gözde nemi

210. Men keşura kelāmuhü keşura melāmuhü

[Çok konuşan, çok kınanır.]

Her kimün kim çok ola güftārı
İlden çok aña melāmet irür [F 138a]

254 nerm ü] nerm F

255 eyyāmın] eyyāmı F

256 ḥiss ü] ḥüsn MK

257 bigi] gibi MK

258 emir] mür MK

259 ḥurūfu'l-mim] ḥarfü'l-mim MK

260 himmeti] himmet F

261 Vezin bozuk.

Olmaya ger te'emmül-ile sözi
Aña ol güftden nedâmet irür

211. Meşrebu'l-'azbi muzdehemün
[Tatlı su başı kalabalık olur.]

Bir kişinün ki sözi tatlı ola
İlden aña izdiḥâm olur
Çeşme kim tatlı ola suyu anuñ
Meşreb-i 'azb-i ḥâş u 'âm olur

212. Meclisu'l-'ilmi ravzatun min riyâzi'l-cenneti
[İlim meclisi, cennet bahçelerinden bir bahçedir.]

Ey ki gönlün diler hevâ-yı beḥişt
Meclis-i 'ilm eylegil mesken [MK 168a]

Meclis-i 'ilm şübhesüz olur
Büstân-ı cinânda bir gülşen

213. Menḳabetu'l-mer'î taḥte lisânihi
[İnsanın erdemi dilinin altındadır.]

Fazlı²⁶² her kimsenün tekellümde²⁶³
Bulur ehl-i dilün ḳatında temîz
Ḥ'âr olur ḥ'âr eger ola sözi
Ḳavli²⁶⁴ ger gökçek ise ola 'azîz

214. Muḥliketu'l-mer'î ḥiddetu ḫab'îhi
[İnsanı mahveden öfkeli olmasıdır.]

Eyle perhîz tîzlikden kim
Ḥiddet-i ḫab'î dur maḫall-i helâk [F 138b]

Tîzlikden zarar irür rûḫa
Ḥikmeti bil ki bu durur idrâk

215. Muşâḫabetu'l-eşrâri rukûbu'l-baḫri
[Kötü kişilere arkadaş olmak, tehlikeli bir anda deniz yolculuḫuna çıkmak gibidir.]

Ehl-i şerre muḳârin olma şaḳın
Anlaruñ şoḫbetinden eyle ḫâzer

Kim ki oldı refîḳ eşrâra
Bir ḫaḫarnâk baḫre ḳıldı sefer

216. Mâ-nedime men sekete
[Susan kimse, pişman olmaz.]

Her kişi k'eyledi sükût şî'âr
Bir nefes çekmez ol peşimânî
Oḳ ki atıldı yaydan bî-şek
Kimse itmez hevâda red anı

217. Mucâlisetu'l-eḫdâsi müfsidetü'd-dîn
[Bid'at ve gâflet ehlinin meclisleri, dinin bozulduḫu yerlerdir.²⁶⁵]

262 fazlı] fazl F

263 tekellümde] tekellümünde MK

264 ḳavli] ḳavl F

265 Sözüñ doḫru ve tam tercümesi "Dinde fenâ şeyler ortaya çıkararaklarla birlikte oturmak, kişinün dinini bozar." olmakla birlikte burada nâzımın tercümesi esaslanmıştır.

Meclis-i ehl-i bid'at ü ḫâflet
Şübhesüz dinedür maḫall-i fesâd

Bir 'imâret ki seyl yolında
Yapıla ḳalmaz ol müdâm âbâd

Ḥurûfu'n-Nün²⁶⁶

218. Nisyânü'l-mevti şadâ'u'l-ḳalbi
[Ölümü unutmak kalbin paslanmasıdır.]

Her kişi k'ölümü unudı dili²⁶⁷
Ḥıtdı ḫâfletle ma'şiyetden jeng [F 139a]

Kimse bir vech itmez andan derk
Âyine jengden çü ḫıtdı reng²⁶⁸ [MK 168b]

219. Nevvirkabreke bi's-şalâti fi'z-ḫulemi
[Karanlık gecelerde namaz kılarak kabrini aydınlat.]

Ḳabrünü ger münevver isterseñ
Ḫulmet-i şebde ḳıl namâz müdâm

Mevtden şoñra râḫat-ıla yatur
Gicede ol k'ider ḳu'üd u ḳıyâm

220. Nu'ite ilâ nefsike ḫîni şâ'be re'suke
[İnsana, öleceḫi haberini ağarmış saçları verir.]

Kişinün saçları ki ağardı
Nefsine mevtden ḫaberdür ol
Şecerün²⁶⁹ yapraḫı ki şarardı
Bâd-i deydin aña eşerdür ol

221. Neylu'l-munâ fi'l-ḫinâ
[Maksada, zenginlikle erişilir.]

Cümle-i ârzülara irişür
Her kişi kim anuñ ḫinâsı²⁷⁰ var

Açḫık çekmez ol kişi hergiz
Ki evinde yemek esâsı var

222. Nâru'l-fürḳati aḫarru'²⁷¹ eşeddü'²⁷² min nâri ce-henneme

[Ayrılık ateşi, cehennem ateşinden daha yakıcıdır.]
Fürḳatün âteşi cehennemden
Artuḳ kişinün derünü yakar [F 139b]

Nâr-ı hicrân yaḫar derünü dili²⁷³
Düzaḫuñ âteşi birünü yaḫar

223. Nazretü'l-vechi fi's-şidḳi
[Kişinin yüz akı, doḫrulduğundandır.]

Yüzi tâze selim-ḫab'î olur
Ol kişinün ki ḳavlidür şâdiḳ

266 ḫurûfu'n-nün] ḫarfû'n-nün MK

267 dili] dilin MK

268 kimse bir vech itmez andan derk / âyine jengden çü ḫıtdı reng] âyine jengden çü ḫıtdı reng / kimse bir vech itmez derk andan MK

269 şecerün] ağacunu MK

270 ḫinâsı] fenâsı MK

271 aḫarru] - F

272 eşeddü] - MK

273 derünü dili] derün veli MK

Ekser-i halk düst olur aña
Cümle a' dāsına olur fāyık

Ḥurūfu'l-Vāv²⁷⁴

224. Vāz' u'l-ihsān²⁷⁵ fi gayri mevzi' ihi zulmun
[Yersiz ve zamansız yapılan iyilik, kötülüktür.]

Zulm evza'-ı nā-mülāyimdür
Ki mübaşir olur aña insān

Likin ol kim haqı yirinde qodı
'Adl dinür aña vü hem ihsān

225. Vizru şadaqatu'l-mennāni ekşeru min ecrihi
[MK169a]
[Başa kakanın sadakasının günāhi, sevābından daha çöktür.]

Kim ki minnetle eyledi ihsān
Kıldı ol minnet anı maḥv u hebā

Vizr artuḡ durur şevābından
İrmez aña cezā güninde cezā

226. Velāyetu'l-aḥmaḡi seri' u'z-zevāl
[Ahmaḡın ikbālī, kısa sürer.]

Vālī olan kişi ger aḥmaḡ ola
Devleti tiz olur hebā vü heder [F140a]

Gerçi hoşdur şu üzre yüzmeḡ lik
Ol ki yelmez²⁷⁶ hevāsı yire batar

227. Veylun li-men sā'a ḡulḡuhū ve ḡubḡa ḡalḡahū
[Kötü huylu ve çirkin yüzlü olanlara yazıklar olsun.]

Kim ki bed-ḡū ola vü ḡubḡ-sirişḡ
ḡūy-ı bed ana bir cehennemdür

Ol ki bed-ḡū vü bed-liḡā ola
Dīvdür şanma kim ol ādemdür

228. Vāḡdetu'l-mer' i ḡayrun min celisi's-sū' i
[Yalnızlık, kötü bir kişi ile arkadaş olmaktan daha iyidir.]

Hem-nişinüñ yaramaz ola eger
ḡayr budur ki olasın andan ferd²⁷⁷

Ol ki ferd oldı yaramazlardan
Yaraşur aña ger²⁷⁸ dinilse ki merd

229. Veylün li-men veteru'l-aḡrāri
[Gönül ehline zulmedenlere yazıklar olsun.]

Kim ki āzāde dilleri kıldı
Kesir andan müdām eyle ḡazer

Şırça kim pārelendi vāḡıf ol
Zerresinden irür ciḡāna zarar

274 ḡurūfu'l-vāv] ḡarfū'l-vāv MK

275 ihsāni] insāni MK

276 yelmez] bilmez F

277 ḡayr budur ki olasın andan ferd] budur andan

ḡayr ki olasın ferd MK

278 ger] eger MK

230. Veliyyu'ḡ-ḡffli merzūḡun
[Çocuḡun velisi rızıklanır.]

Yime eḡfāl-içün ḡam-ı rüzī
Böyle buyurdı ḡāyil-i maşḡūḡ [F 140b]

Her kişi k'ola şāḡib-i eḡfāl
Rāzıḡ eyler müdām anı²⁷⁹ merzūḡ

Ḥurūfu'l-Hā²⁸⁰

231. Humūmu'l-mer' i bi-ḡadri himmetiḡi
[Kişinin kederi, gayreti kadardır.]

Himmeti ḡadri-y-ile her kişinüñ
Eksik olmaz dilinde dāḡ-ı ḡamı [MK 170a]

Kim ki himmet göziyle ḡalḡa²⁸¹ deger
Rüzḡaruñ aña irür sitemi

232. Heyḡāte [l-ḡayru] min naşḡḡati'l-'advvri
[Düşman öḡüdü iyilikten ne kadar uzak!]

Her naşḡḡat ki eyleye düşmen
Şanma ma' nide k'ol naşḡḡatdur

Ger ḡaḡıḡatle gözleşē anı
Bilesin k'ol saña faẓiḡatdur

**233. Hemmu's-sa' idi āḡiretuhū ve hemmu'ş-şāḡiy-
yi dunyāḡhū**

[Bahtiyar kişininin kaygısı ahireti, haydutun kaygısı ise dünyasıdır.]

Nik-baḡt ol durur ki dünyāda
'Uḡbi[sı]-y-içün²⁸² ola aña ḡam

Lik bed-baḡt ol durur ki müdām
Dünye[si-y]-içün ola aña hem

234. Helāku'l-mer' i fi'l-'ucbi
[İnsani mahveden, kendini beḡenmişliktir.]

'Ucbandan 'āḡıbet helāk olur
Kişi kim mu' cib ola vü maḡrūr [F 141a]

ḡūşe kim ser-keş²⁸³ ola vü ḡod-bın
Āḡir olur oraḡ-ılan maḡḡūr

**235. Herebuke min nefsiḡe enfa'u min herebuke
mine'l-esedi**

[Nefsinden kaçman, arslandan kaçmandan daha yararlıdır.]

Nefsden ger firār eyleyesin
Yeg durur kim ḡaçasın aşlıandan²⁸⁴

Şirden zarrı²⁸⁵ çoḡ durur nefsiñ
Böyle naḡl oldı ehl-i 'irfāndan

236. Heleke'l-ḡarişu ve huve lā-ya'lemu
[Hırslı, farkına varmadan mahvolur.]

279 müdām anı] anı müdām MK

280 ḡurūfu'l-hā] ḡarfū'l-hā MK

281 ḡalḡa] ḡalḡı F

282 'uḡbi[sı]-y-içün] 'uḡbā için MK

283 ser-keş] ser-ḡoş MK

284 aşlıandan] arslandan MK

285 zarrı] zar F

Hırşdan ictinâb eyle müdâm
Dâyima çün harîşdür maħrûm
Hâriş olan helâkdür bilmez
Böyle oldı bu naķlden mefhûm

237. Himmetü'l-mer'î kıymetühü

[Kişinin değeri, gayreti kadardır.]
Kişinüñ himmeti çü kıymetidür
Himmet it²⁸⁶ k'ola kıymetüñ efvün
Güneşi gör ' ulüvv-i himmetden
Mesnedi oldı çarumın gerdün [MK 170a]

Hurüfu'l-Lâm-elif²⁸⁷

238. Lâ-dîne li-men lâ-muruvvete lehü

[İyiliksever olmayanın, dîni yoktur.]
Her kişi kim ola mürüvvetsüz
Aña dimek revâ degül dîndâr²⁸⁸ [F 141b]

Bir dırahtuñ ki olmaya şemeri
Haķ budur kim odundan ola şümâr

239. Lâ-faķra li'l-'âķili

[Akıllı kişi, yoksul olmaz.]
' Âķıl olan kişi faķir olmaz
' Aķl besdür kişiyeye ser-mâye
Vâlinüñ mâli gerçi kim azdur²⁸⁹
Aña eyler²⁹⁰ kifâyet ol päye

240. Lâ-ğamma li'l-ķāni'i

[Elindekine kanaat eden, mutlu olur.]
Ķāni' olan müdâm hoş-dildür
Ķam yemez ol kişi k'ola ķāni'

Ķıl ķanā' at şî'âr şād ol kim
Şād olmaz kişi k'ola tāmī'

241. Lâ-hürmete li'l-fāsiki

[Günahı açıkça işleyene hürmet edilmez.]
Ehl-i fıskā hārāmdur hürmet
Böyle naķl eyledi emir-i kibâr
Ey ki hürmet umarsañ illerden
Gel şalāhuñ tariķin eyle şî'âr

242. Lâ-îmāne li-men lâ-eymāne lehü

[Güvenilir olmayanın, imāni yoktur.]
Dime mü'min aña ki vāķı' dur
Rāst olmaya ' ahd u imāni [F 142a]

Mü'min oldur ki fi'l-haķıķa anuñ
Şıdķ-ı eymāna ola imāni

243. Lâ-ğinen li-men lâ-fazole lehü

[Erdemsiz olan, zengin değildir.]

286 it] - F

287 hurüfu'l-lâmelif] harfu'l-lâmelif MK

288 aña dimek revâ degül dîndâr] revâ degül aña
dimek dîndâr MK

289 gerçi kim azdur] gerçi az ola F

290 eyler] yiter F

Fi'l-haķıķa ģanı aña dinür²⁹¹
K'olmaya ' ilm ü faẓıldan ' âri

Vāķı' a hem faķir oldur kim
Cehliden hiç gelmeye ' âri

Hurüfu'l-Yâ²⁹²

244. Ye'tike mâ ĳuddire leke [MK 170b]

[Takdir olunan, başa gelir.]
' Âķıbet irişür saña ol kim
Ķayr u şerden ezel muķarrerdür²⁹³
Hiç taĳyir bulmaz u tebdil²⁹⁴
Ne ki rüz-i ĳazā muķadderdür

245. Ya'melu'n-nemmāmi fi sā'atin fitnete eşhurin

[Dedikoducu, bir aylık fitneyi bir saatte çıkarır.]

Her kişi k'ola söz döşürüci
Ehl-i rüzüñ ĳatındadır²⁹⁵ nemmām
Ol ĳadar fitne ide bir demde
K'ol nice ide bulmaya encām

246. Yezidu ş-şadaķatu fi'l-'umri

[Sadaka ömrü uzatır.]
Çün taşadduķ ziyād ider ömri
İlden eksük eyleme şadaka [F 142b]

Her taşadduķ ki dünyede itdün
Âĳiretde olur saña şadaka

247. Ye'menu'l-hā'ifu izā vaşala ileyhi²⁹⁶

[Korkan kişi, korktuĳu başına geldiğinde emin olur.]

Her kişinüñ ki ĳorkusı vardur
Çün ki irür aña olur me'mün
Ķavf iden²⁹⁷ nāmınuñ ' itābından²⁹⁸
Emn olur çün ki okıdı mazmün

248. Yaşiru emru ş-şabüri ilā murādün²⁹⁹

[Çok sabreden kişinin işi sonunda istediĳi gibi olur.]
Kim ki şābir ola cihānda müdām³⁰⁰
Şābr ilen³⁰¹ emri³⁰² ber-murād olur

291 ģanı aña dinür] ĳinā aña dirler MK

292 hurüfu'l-yā] harfu'l-yā MK

293 muķarrerdür] muķadderdür MK

294 hiç taĳyir bulmaz u tebdil] hiç olur mı mübed-
del ü taĳyir MK

295 ĳatındadır] yanındadır MK

296 Sözüñ aslı"Ye'menu'l-hā'ifu izā vaşala ilā mā
ĳāfe" dir (Ceyhan 2006: 514).

297 iden] idüp MK

298 ' itābından] ĳināsından MK

299 Sözüñ "Yeşilü'ş-şabüri ilā murādihî." şekli de
vardur (Yılmaz 2008-II: 958).

300 müdām] ola F

301 şābr ilen] şābrlan F

302 emri] āĳir F

Ol ki işinde nâ-şabür olsa³⁰³
 ʿ Aceb er bir zamânda şâd olur

249. Yebuğu'l-mer'î bi's-şidki [ilâ] menâzili'l-kibâri
 [İnsan doğrulukla, değerli insanlarına makâmına erişir.]

Râst-güftâr olan kişi bi-şek
 Toğrılıktan bulur mekân-ı kibâr
 Cümle ebrârdan olur ol kim
 Şidk kavlı eyledi müdâm şi'âr

250. Yesûdu'l-mer'û kavmehû bi'l-ihsâni ileyhim
 [İnsan, iyilikle kavminin ulusu olur.]

Kim ki aqvâm ile³⁰⁴ kıldı kerem
 Cümle aqvâmına olur mihter³⁰⁵ [F 143a - MK 171a]

Güneşün feyzi çün ki ʿâm oldı
 Oldı zerrât-ı ʿâleme server

251. Ye'su'l-kalbi râhatu'n-nefsi
 [Kalbin ümitsizliği, kişinin rahatıdır.]

Ye's-i dil çün ki nefse râhatdur
 Sa'y eyle ki ola gönülün ye's

Ye'sile gönli³⁰⁶ şâf kıl ki tuta³⁰⁷
 Kalb mir'ât-ı ârzüdan be's³⁰⁸

252. Yes'adu'r-reclu bi-muşâhebeti's-sa'idi³⁰⁹
 [Bahtiyar insanla arkadaşlık yapan kişi, mutlu olur.]

Nik-baht ile hem-nişin olan
 Eşer-i şoşbetinden oldı sa'îd
 Ehl-i şerre qarîb olma şakın
 Raḥmet ü mağfiretten olma ba'îd

Der-Ḥātıme-i Kitâb Güyed
 Umaram nazmuma olan nâzır

Sehvümi ger göre ola sâtir
 Hem mezîd-i keremden ide ricâ

Nâzımuñ haqqına bir³¹⁰ ḥayr du'â
 K'ey nem-i raḥmetün yem-i gufrân

Feyzden yağdur aña bir bârân
 Cürmden gerçi k'ola nâme siyâh

Yuya anuñla pāk çirk-i günâh [F 143b]
 Murg-ı rûḥı çü eyleye pervâz

Ola ervâḥ-ı qudsle dem-sâz
 Kafes-i tenden ola çün ki cüdâ

Bula gülzâr-ı mağfiretde nevâ
 Temme bi'l-ḥayri

Temme bi'l-ḥayri³¹¹

303 olsa] ola F

304 aqvâm ile] aqvâl ile MK

305 mihter] bihter MK

306 gönli] dil ki MK

307 ki tuta] çü tuta MK

308 be's] pas MK

309 bi-muşâhebeti's-sa'idi] bi-muḳâreneti's-sa'idi
 MK

310 bir] bu F

311 temme bi'l-ḥayri / temme bi'l-ḥayri] - MK